

ARCHEOLOGISCHE EVALUATIE VAN HET BODEMARCHIEF AAN DE **W**ELKOMSTRAAT TE **W**OMMELGEM (**A**NTWERPEN)

VERSLAG VAN RESULTATEN

ABO Archeologische Rapporten 539

Rapport opgemaakt door: Ine Léonard

Mevrouwhofstraat 1a
3511 Hasselt

Oktober-november 2017
Dossiernr. 22716

COLOFON

Titel

Archeologische evaluatie van het bodemarchief aan de Welkomstraat te Wommelgem
(Antwerpen)

Auteurs

Ine Léonard

Projectnummer

- 22716 (intern)
- 2017J138 (Agentschap Onroerend Erfgoed)

Plaats en Datum

Hasselt, oktober-november 2017

Reeks en nummer

ABO archeologische rapporten 539

ISSN 2406-3940

RAPPORTFICHE

Versies		
Versie	Datum	Status
v0	19/10/2017	Interne draft
v1	20/10/2017	Externe draft / definitieve versie
v2	25/10/2017	Definitieve versie
v3	28/11/2017	Herwerkte versie

Projectteam	
<i>Functie</i>	<i>Naam</i>
Projectleider	Anouk Van der Kelen
Business Unit Manager	Toon Moeskops
Kwaliteitscontrole	Anouk Van der Kelen
Director	Patrick Hambach

INHOUD

DEEL 1	Verslag van Resultaten	7
1	Inleiding	7
1.1	Thesaurus	7
1.2	Administratieve gegevens	7
1.3	Locatie en omschrijving werken	8
1.4	Wettelijk kader	10
1.5	Doel van het onderzoek en onderzoeksstrategie	11
2	Aard van de bedreiging	12
2.1	Huidige situatie	12
2.2	Toekomstige situatie	13
3	Assessmentrapport: Landschappelijke analyse	17
3.1	Topografische situering	18
3.2	Bodemkundige situering	22
4	Assessmentrapport: archeologische voorkennis	30
4.1	Historische situering van Wommelgem en omstreken	31
4.2	Inventaris Gebieden waar Geen Archeologie te Verwachten Valt (GGA)	33
4.3	Inventarissen Onroerend Erfgoed	34
4.4	Cartografische bronnen	42
4.5	Recente landschapsveranderingen	47
5	Besluit	51
5.1	Interpretatie en datering	51
5.2	Inschatting potentieel tot kennisvermeerdering	52
6	Samenvatting	54
7	Bibliografie	55
8	Kwaliteitscontrole en ondertekening	57

LIJST VAN FIGUREN

Figuur 1: Kadasterplan met aanduiding van het plangebied (bron: CadGIS 2017).....	8
Figuur 2: GRB met aanduiding van het plangebied.	9
Figuur 3: Gewestplan met aanduiding plangebied.	9
Figuur 4: Huidig aanzicht woonzorgcentrum “Hof ten Dorpe” vanuit de tuin (bron: gemeente Wommelgem)	12
Figuur 5: Ontwerpplannen dwarsdoorsneden (bron: opdrachtgever).	14
Figuur 6: Ontwerpplannen kelderverdieping met aanduiding van de kelders, nutsvoorzieningen, rioleringen en funderingen (bron: opdrachtgever).....	15
Figuur 7: Ontwerpplannen gelijkvloers met aanduiding van de parkeerplaatsen, paden en palen (bron: opdrachtgever).....	15
Figuur 8: Ontwerpplannen verdiep met aanduiding van de wooneenheden (bron: opdrachtgever).....	16
Figuur 9: Uittreksel van de topografische kaart met aanduiding van het plangebied.	18
Figuur 10: Digitaal Hoogtemodel (DHM) (1m) met aanduiding van het plangebied. Aanduiding locatie van de hoogteprofielen.	19
Figuur 11: Noordwest-zuidoost (N-Z) en noordoost-zuidwest (O-W) hoogteprofielen.	20
Figuur 12: Digitaal Hoogtemodel (1m) met aanduiding van het plangebied.	20
Figuur 13: Hillshade (5m) met aanduiding van het plangebied.	21
Figuur 14: Gedigitaliseerde bodemkaart (1:20.000) met aanduiding van de plangebieden.	22
Figuur 15: Boorstaten van het milieuhygiëne bodemonderzoek (bron: ABO NV).	23
Figuur 16: Boorlocaties van het milieuhygiëne bodemonderzoek (bron: ABO NV).	24
Figuur 17: Gedigitaliseerde Tertiair geologische kaart (1:50.000) met aanduiding van de plangebieden.....	25
Figuur 18: Gedigitaliseerde Quartair geologische kaart (1:50.000) met aanduiding van de plangebieden.....	26
Figuur 19: Detaillegendes van de eenheden die de bovenstaande Quartair geologische kaart (1:50.000) kenmerken (bron: Geopunt 2017).....	27
Figuur 20: Bodemerosiekaart op perceelniveau met aanduiding van het plangebied.....	28
Figuur 21: Bodemgebruikskaart met aanduiding van het plangebied.....	29
Figuur 22: GRB met aanduiding van de gebieden waar geen archeologie meer te verwachten valt binnen een straal van 1km (zwart) rond het plangebied.....	33
Figuur 23: Overzichtskaart Inventarissen Onroerend Erfgoed binnen een straal van 1km (zwart) rond het plangebied.....	34
Figuur 24: Kasteel Selsaete (bron: Inventaris Onroerend Erfgoed: ID 5523).....	35
Figuur 25: Herenhuis, zogenaamd Villa Rummens (bron: Inventaris Onroerend Erfgoed 2017: ID 14453).	38
Figuur 26: De landschappelijke ligging van de CAI-locaties (groen) op de DHMV (1m) met aanduiding van het plangebied (blauw), de waterwegen en een straal van 1km (zwart).....	39
Figuur 27: Fricxkaart met aanduiding van het plangebied en de verschuiving (rood) naar de hypothetische locatie op de kaart met in acht name van de moeilijkheden bij het georeferentieprocedure.....	42
Figuur 28: Ferrariskaart met aanduiding van het plangebied.....	43
Figuur 29: Atlas der Buurtwegen met aanduiding van het plangebied.	44
Figuur 30: Atlas der Buurtwegen met aanduiding van het plangebied.	45
Figuur 31: Vandermaelenkaart met aanduiding van het plangebied.	46
Figuur 32: Topografische kaart van België uit 1904-1939 met aanduiding van het plangebied. 47	

Figuur 33: Topografische kaart van België uit 1969-1981 met aanduiding van het plangebied	48
Figuur 34: Orthofotomozaïek uit 1971 (kleinschalige zomeropnamen, zwart-wit) met aanduiding van het plangebied.....	48
Figuur 35: Orthofotomozaïek uit 1979-1990 (kleinschalige zomeropnamen, kleur) met aanduiding van het plangebied.....	49
Figuur 36: Orthofotomozaïek uit 2000-2003 (kleinschalig winteropnamen, kleur) met aanduiding van het plangebied.....	49
Figuur 39: Orthofotomozaïek uit 2013-2015 (grootschalige winteropnamen, kleur) met aanduiding van het plangebied.....	50
Figuur 40: Orthofotomozaïek uit 2017 (grootschalige winteropnamen, kleur) met aanduiding van het plangebied.....	50
Figuur 41: GRB met aanduiding van het plangebied, het onderzoeksgebied en de bufferzone (5m).	53

DEEL 1 VERSLAG VAN RESULTATEN

1 INLEIDING

1.1 THESAURUS

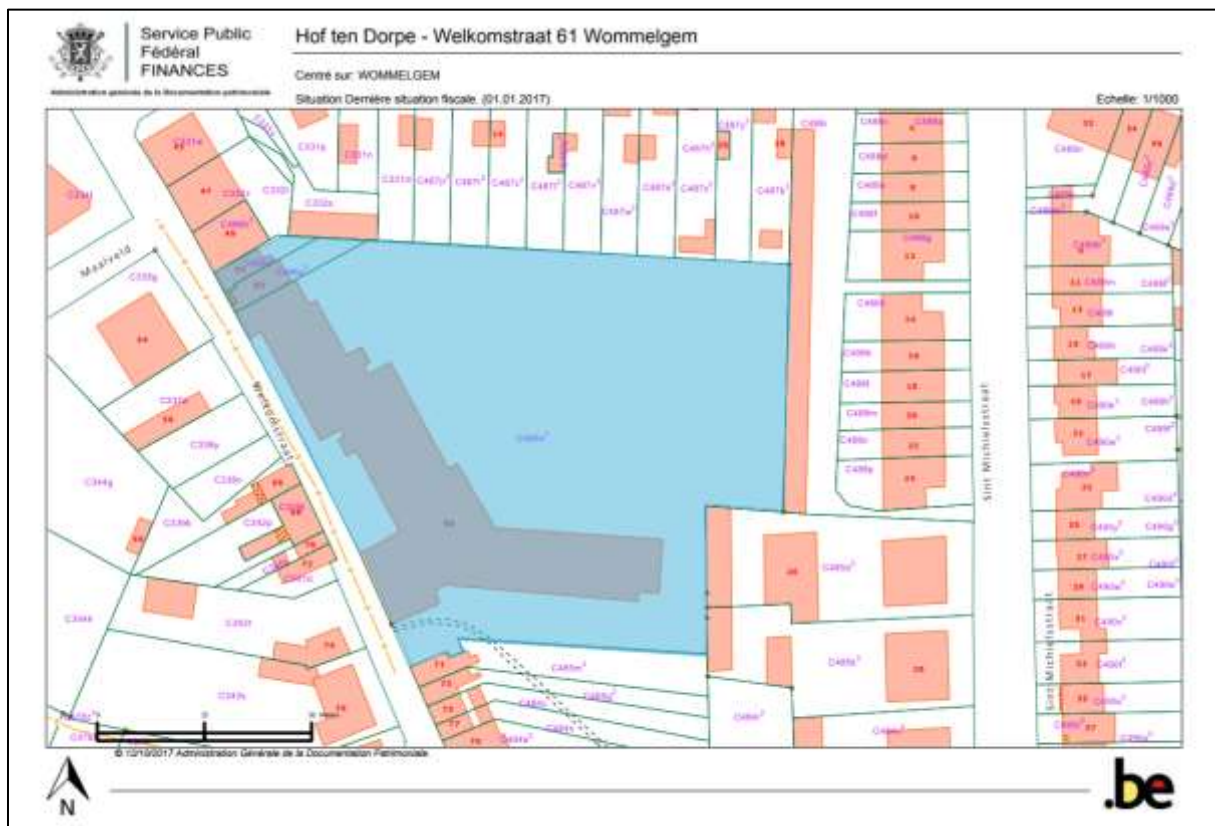
Bureauonderzoek, Wommelgem, hoog potentieel ijzertijd tot middeleeuwen, ontbreken B-horizont, proefsleuvenonderzoek.

1.2 ADMINISTRATIEVE GEGEVENS

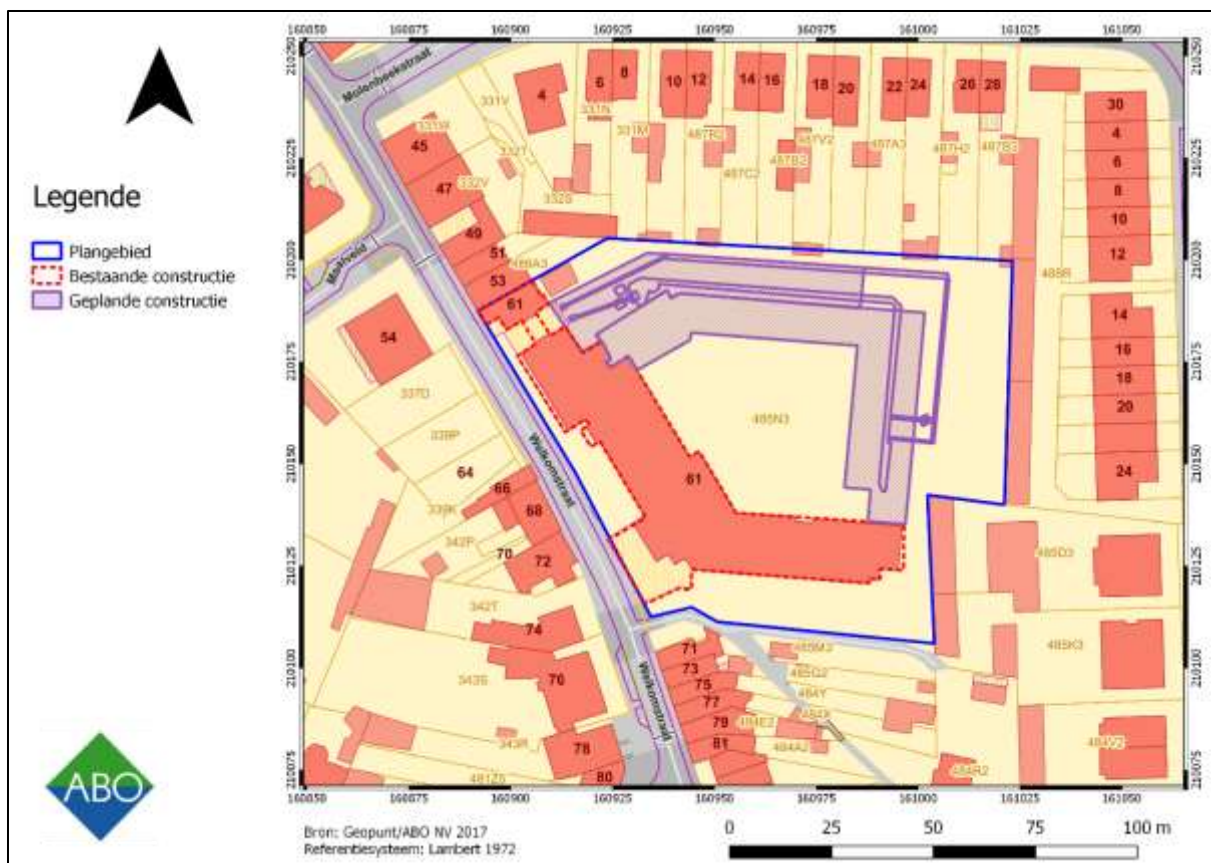
Projectcode	Onroerend Erfgoed: 2017J138
ISSN-nummer	2406-3940
Erkend Archeoloog	ABO
Erkenningsnummer	OE/ERK/Archeoloog/2017/00167
Naam + adres plangebied	Welkomstraat 61
- straat + nr.:	Welkomstraat
- postcode:	2160
- fusiegemeente:	Wommelgem
- land:	België
Lambert72coördinaten (EPSG:31370)	xMin,yMin 160891.95,210106.35 xMax,yMax 161023.15,210205.34
Kadaster	
- Gemeente:	Wommelgem
- Afdeling:	5
- Sectie:	C
- Percelen:	485n ³
Onderzoekstermijn	Oktober 2017
Thesaurus	Bureauonderzoek, Wommelgem, hoog potentieel ijzertijd tot middeleeuwen, ontbreken B-horizont, proefsleuvenonderzoek

1.3 LOCATIE EN OMSCHRIJVING WERKEN

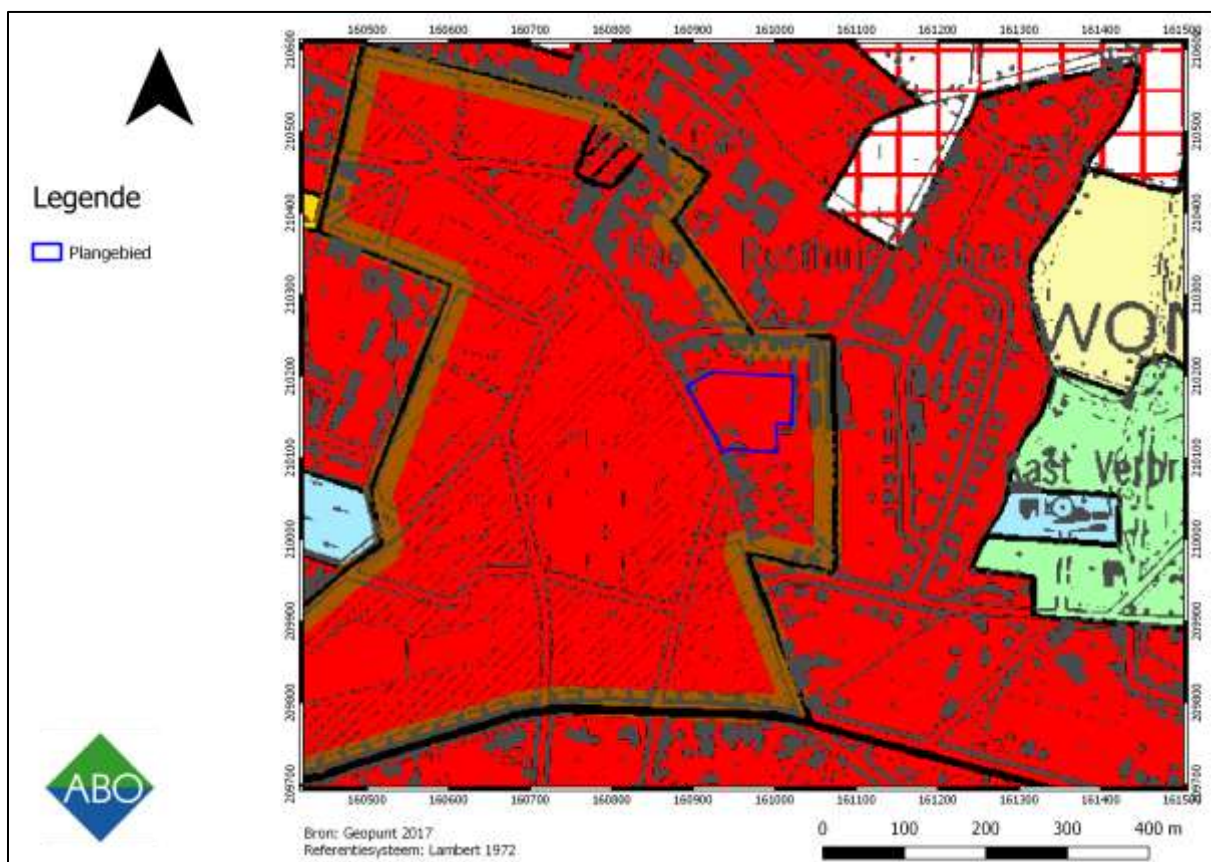
Deze archeologienota kwam tot stand naar aanleiding van de werkzaamheden die gepaard gaan met de bouw van de oostelijke vleugel van het woonzorgcentrum Hof ten Dorpe aan de Welkomstraat 61 te Wommelgem (Antwerpen) – perceel 485n³ (fig. 1). De werkzaamheden kaderen binnen een vernieuwing van de bestaande campus. Het betreft het creëren van een gesloten ring, waarbij de originele L-vorm van het bestaande gebouw functioneel en fysisch zal sluiten (fig. 2). De constructie zal grotendeels op betonpalen steunen en deels op twee gebouwen met kelder en kruipkelder. Er worden ook nieuwe rioleringen, nutsvoorzieningen, behandelingstoestellen en een infiltratiebekken aangelegd. In totaal heeft het vernieuwingsproject betrekking op een oppervlakte van ca. 9.600m². Het plangebied wordt ingesloten door de Molenbeekstraat in het noorden, de Sint-Michielstraat in het oosten, de Welkomstraat en de Melkerijstraat in het zuiden en de Welkomstraat en het Maaiveld in het westen. In de huidige toestand ligt het plangebied in woongebied (fig. 3).

Figuur 1: Kadasterplan met aanduiding van het plangebied (bron: CadGIS 2017).

Figuur 2: GRB met aanduiding van het plangebied.

Figuur 3: Gewestplan met aanduiding plangebied.

1.4 WETTELIJK KADER

Voorafgaand aan het verkrijgen van een omgevingsvergunning voor stedenbouwkundige handelingen moet een archeologienota zoals vermeld in artikel 5.4.8 en 5.4.12 opgesteld en bekrachtigd worden in volgende situaties:

1. De percelen zijn gelegen in een voorlopig of definitief beschermde archeologische site.
2. De oppervlakte van de ingreep in de bodem 100 m² of meer beslaat en de totale oppervlakte van de kadastrale percelen waarop de vergunning betrekking heeft 300 m² of meer bedraagt en waarbij de betrokken percelen geheel of gedeeltelijk gelegen zijn in archeologische zones, opgenomen in de vastgestelde inventaris van archeologische zones.
3. De oppervlakte van de ingreep in de bodem 1.000 m² of meer beslaat en de totale oppervlakte van de kadastrale percelen waarop de vergunning betrekking heeft 3.000 m² of meer bedraagt en waarbij de percelen volledig gelegen zijn buiten archeologische zones, opgenomen in de vastgestelde inventaris van archeologische zones.

De aanvrager wordt van die verplichting vrijgesteld in volgende situaties:

1. De aanvraag heeft betrekking op een gebied waar geen archeologisch erfgoed te verwachten valt, zoals vastgesteld door de Vlaamse Regering.
2. De aanvraag heeft betrekking op werken aan bestaande lijninfrastructuur en aanhorigheden binnen een archeologische zone, opgenomen in de vastgestelde inventaris van archeologische zones, waarbij de oppervlakte van de ingreep in de bodem buiten het gabarit van de bestaande lijninfrastructuur en haar aanhorigheden minder dan 100 m² beslaat.
3. De aanvraag heeft betrekking op werken aan bestaande lijninfrastructuur en aanhorigheden buiten een archeologische zone, opgenomen in de vastgestelde inventaris van archeologische zones en buiten een voorlopig of definitief beschermde archeologische site, waarbij de oppervlakte van de ingreep in de bodem buiten het gabarit van de bestaande lijninfrastructuur en haar aanhorigheden minder dan 1.000 m² beslaat, wanneer de lijninfrastructuur waarvoor de omgevingsvergunning wordt aangevraagd meer dan 1.000 m bedraagt.
4. De aanvrager is een natuurlijke persoon of privaatrechtelijke rechtspersoon, de oppervlakte van de ingreep in de bodem minder dan 5.000 m² beslaat, en de betrokken percelen volledig gelegen zijn buiten woongebied of recreatiegebied en buiten beschermde archeologische sites en buiten archeologische zones opgenomen in de vastgestelde inventaris van archeologische zones.
5. De handelingen louter betrekking hebben op verbouwingswerken of vernieuwbouw, zonder bijkomende ingreep in de bodem.
6. De handelingen betrekking hebben op de regularisatie van vergunningsplichtige projecten, overeenkomstig artikel 81 van het decreet van 25 april 2014 omtrent omgevingsvergunning waarbij alle ingrepen in de bodem al zijn uitgevoerd.
7. De stedenbouwkundige aanvraag kadert in verbeterd bodembeheer en uitsluitend betrekking heeft op een reliëfwijziging in agrarisch gebied, niet gelegen in een archeologische zone zoals opgenomen in een voorlopig of definitief beschermde archeologische site of de vastgestelde inventaris van archeologische zones, als gevolg van een afgraving van teelaarde tot 40 cm en de latere toevoeging met dezelfde teelaarde.

De bouwplannen geven aan dat de werken geen betrekking hebben op bestaande lijninfrastructuur en aanhorigheden. Het plangebied bevindt zich weliswaar volledig buiten zowel een voorlopig of definitief beschermde archeologische site als een archeologische zone, opgenomen in de vastgestelde inventaris van archeologische zones. Het plangebied valt echter niet binnen een gebied waar geen archeologisch erfgoed te verwachten valt. Omdat het plangebied volledig binnen woon- of recreatiegebied valt en het perceeloppervlak en de bodemingreep de drempelwaarden van 3.000m² en 1.000m² overschrijdt, dient voorafgaand aan een vergunning voor stedenbouwkundige handelingen een archeologienota te worden opgesteld die het archeologisch potentieel van het bodemarchief evalueert. Deze evaluatie moet uitwijzen of een onderzoek met ingreep in de bodem mogelijk en wenselijk is voor de betreffende kadastrale percelen.

1.5 DOEL VAN HET ONDERZOEK EN ONDERZOEKSSTRATEGIE

Deze archeologienota heeft als doel na te gaan welke archeologische erfgoedwaarden er ter hoogte van het betreffende plangebied te verwachten zijn en in welke mate deze bedreigd worden door de nakende ingreep in de bodem. Het onderzoek in deze archeologienota heeft drie objectieven. Er wordt een inschatting gemaakt van het archeologisch potentieel van de site. Vervolgens wordt er nagegaan welke bewaring we kunnen verwachten van deze archeologische restanten als ook wat de impact van de geplande ingreep in de bodem zal zijn op deze restanten. De gegevens, waarop het onderzoek is gebaseerd, vloeien voort uit de plannen geleverd door de opdrachtgever en bestaande en ontsloten landschappelijke, bouwkundige en archeologische inventarissen en kaarten met de bedoeling steeds het archeologisch verwachtingsprofiel te confronteren met de aard van de geplande werken om zo de impact van deze werken op het bodemarchief te bepalen. Op basis van de resultaten van dit onderzoek wordt een advies geformuleerd met betrekking tot eventueel archeologisch vervolgonderzoek, *in situ* bewaring of vrijgave van de betrokken percelen. Volgende twee stappen worden ondernomen om een archeologisch verwachtingsprofiel op te stellen:

- 1) Een studie van de bestaande en ontsloten landschappelijke gegevens plaatst het plangebied in een breder landschappelijk kader (hfst. 3). Hiertoe werden zowel kaartmateriaal als literaire bronnen geconsulteerd.
- 2) Een studie van de bestaande en ontsloten historische en archeologische gegevens geeft inzicht in het archeologisch potentieel van het plangebied (hfst. 4). Hierbij werden voornamelijk inventarissen onroerend erfgoed en historische kaarten geraadpleegd.

2 AARD VAN DE BEDREIGING

2.1 HUIDIGE SITUATIE

Het woonzorgcentrum “Hof ten Dorpe” beschikt thans over een westzuidwest-georiënteerde vleugel met wooneenheden, parkeerplaatsen langs de zuidgrens en een tuin met terras en een petanquebaan in het oosten (fig. 4).

Figuur 4: Huidig aanzicht woonzorgcentrum “Hof ten Dorpe” vanuit de tuin (bron: gemeente Wommelgem)

2.2 TOEKOMSTIGE SITUATIE

De besproken werkzaamheden kaderen binnen een volledige vernieuwing van de bestaande campus. Omdat er wordt gestreefd om tijdens deze vernieuwing aan optimale zorglening te kunnen garanderen wordt er gewerkt in drie fasen. In de eerste fase wordt een uitbreiding gerealiseerd. In de tweede fase wordt het oorspronkelijke gebouw gerenoveerd/vernieuwd. In de derde fase wordt beoordeeld welke functies kunnen worden aangetrokken met betrekking tot de vrijgekomen ruimtes. De archeologienota heeft betrekking op de werken die gepaard gaan met de eerste fase van het vernieuwingsproject, meer bepaald een uitbreiding van het woonzorgcentrum met een oostelijke vleugel. Het betreft het creëren van een gesloten ring, waarbij de originele L-vorm van het bestaande gebouw functioneel en fysisch zal sluiten. Het uitbreidingsvolume zal in elk geval genoeg kamers dienen te herbergen om gefaseerd de vernieuwing/renovatie van het bestaande gebouw te kunnen uitvoeren. Het betreft een constructie die grotendeels op betonpalen steunt en deels op twee gebouwen met (kruip)kelder. Er worden verder ook nieuwe nutsvoorzieningen, rioleringen en behandelingstoestellen aangelegd. De ontwerpplannen van dit project werden aangeleverd door de opdrachtgever en worden als bijlage toegevoegd aan deze archeologienota om de leesbaarheid te garanderen.

2.2.1 OOSTELIJKE VLEUGEL – PAALCONSTRUCTIE, PARKEERPLAATSEN EN KELDERS

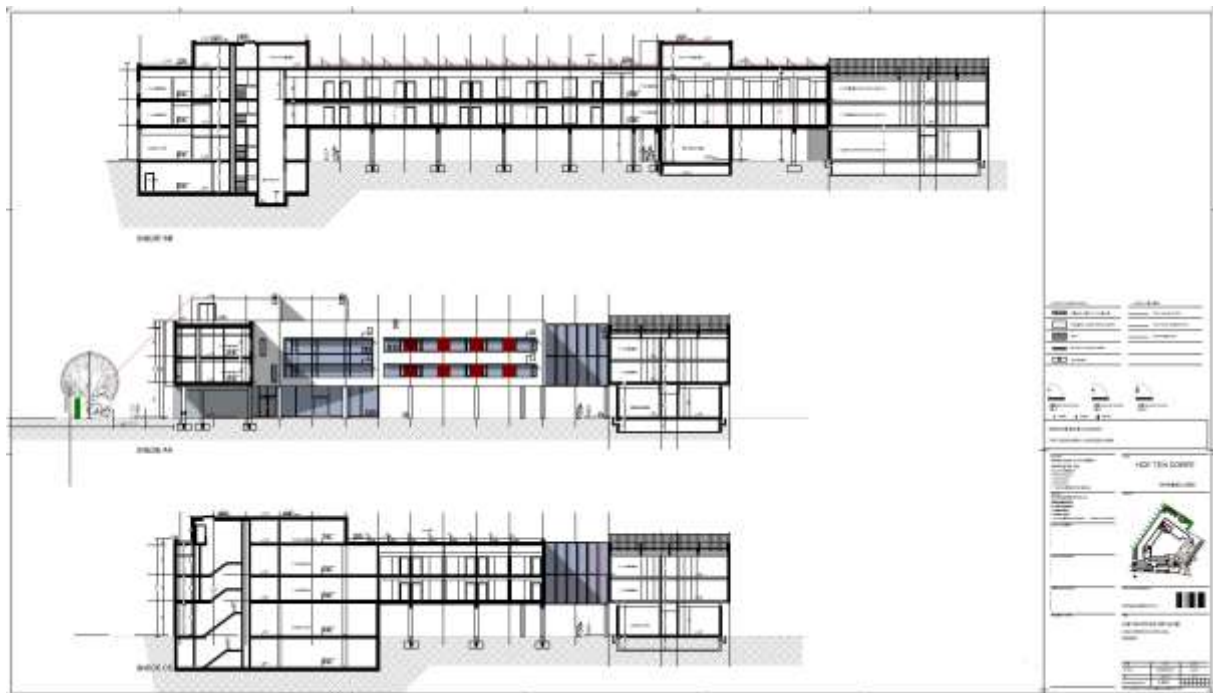
Het uitbreidingsvolume bestaat uit drie bouwlagen en sluit op elke verdieping aan op het bestaande volume en zal alleen op twee geïsoleerde plaatsen een bijkomend technische verdieping hebben. Het uitbreidingsvolume is grotendeels een paalconstructie, waarbij op het gelijkvloers wordt gewerkt met doorzichten die ervoor zorgen dat de zichtlijnen doorlopen vanuit de binnentuin tot de tuingrenzen. Onder het volume met de dagopvang wordt een kelder voorzien en onder de fietsenstalling wordt een kruipruimte voorzien. De kelder zal een diepte van ca. 4,50m-MV bedragen, inclusief 0,6m speling voor de fundering. Dit volume beschikt tevens over een liftschacht, waarvan de diepteligging van ca. 5,00m-MV zal gedragen, inclusief funderingen. Ter hoogte van de paalconstructie, zullen de funderingsputten een diepteligging van ca. 1,10m-MV hebben, inclusief 0,10m speling voor de aanlegput. De diepte van de kruipruimte onder de fietsenstalling zal ca. 1,70m-MV bedragen, inclusief funderingen. Tussen de palen en de volumes komt een betonnen vloerplaat met een diepte van 0,60m-MV (fig. 5–8).

2.2.2 NUTSVOORZIENINGEN, RIOLERINGEN, BEHANDELINGSTOESTELLEN EN WATERBEKKEN

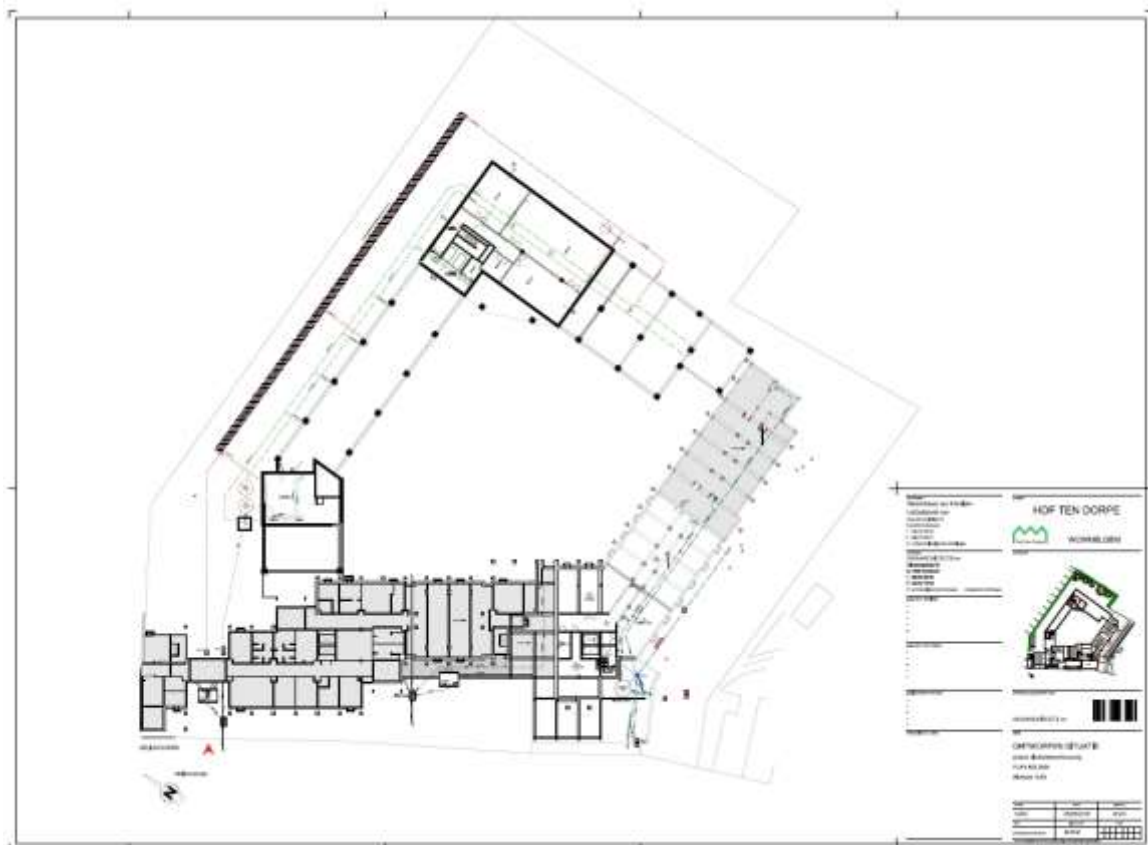
De afvoer van het regenwater gebeurt in een infiltratiebekken met een inhoud van 117.000 liter. Deze zal onder de bestaande brandweewegenis aan de noordzijde van het project liggen. Er worden verder ook een aantal behandelingstoestellen nieuw aangelegd ter hoogte van de fietsstalling. Het betreft twee septische putten (inhoud van 10.000l) met een oppervlakte van ca. 2,25m² elk en een pompput, waarin buizen met een diameter van 200mm vertrekken in westelijke richting om via een sifonput met een oppervlakte van 0,72m² uit te monden in een septische tank (inhoud van 10.000l) ter hoogte van het bestaande constructie. Het infiltratiebekken wordt dan weer verbonden met een toezichtspuit met een oppervlakte van 0,36m². Uit de kruipruimte van de fietsenstalling vertrekt verder nog een buis met een diameter van 200–250mm naar het infiltratiebekken dat op ca. 1,6m-MV zal liggen, inclusief 0,60m speling voor de aanleg sleuf. Over de volledige lengte van het zuidelijke deel van de oostelijke vleugel zullen centraal twee buizen (diameter 160mm en 200mm) lopen voor de afvoer van afvalwater (GW en ZW). Deze buizen verlaten het tracé van de geplande constructie langs de noordzijde van de oostvleugel. Ze zullen op een 1,2–2,1m van de geplande constructie liggen. Het regenwater wordt afgevoerd via een buizenstelsel dat buiten de geplande constructie zal lopen (diameter 250–350mm). Op een onderlinge afstand van ca. 6,0m vertrekken er buizen met een diameter van 250mm vanuit twee centrale opvangpunten naar het externe buizenstelsel. Langs één van deze buizen ligt aan de

oostzijde van het zuidelijke deel van de oostvleugel een regenwaterput (inhoud 7.500l) en een kleinere regenwaterinfiltratieput – evenzeer gelegen buiten de geplande constructie. In het noorden maakt het regenwaterbuizenstelsel verbinding met het infiltratiebekken. Hoewel er nog geen concrete dieptes bekend zijn voor deze buizenstelsel, wordt voor de afvoer van afvalwater een diepte van minimum 3,90m-MV geteld ter hoogte van de volumes die enkel zal toenemen naarmate dicht bij de septische tank aan de straatkant om een goed doorstroming te garanderen. Voor de afvoer van regenwater wordt een minimum diepte geschat van 0,9m-MV ter hoogte van de geplande constructie om de goede doorstroming naar het infiltratiebekken op een diepte van 1,0m-MV te garanderen. Wederom wordt voor de buizen die het infiltratiebekken met de toezichtspuit verbinden een grotere diepte verwacht om de doorstroming te kunnen garanderen (fig. 6).

Er kan aldus worden gesteld dat deze werken het bodemarchief dreigen te verstoren.

Figuur 5: Ontwerpplannen dwarsdoorsneden (bron: opdrachtgever).

Figuur 6: Ontwerpplannen kelderverdieping met aanduiding van de kelders, nutsvoorzieningen, rioleringen en funderingen (bron: opdrachtgever).

Figuur 7: Ontwerpplannen gelijkvloers met aanduiding van de parkeerplaatsen, paden en palen (bron: opdrachtgever).

3 ASSESSMENTRAPPORT: LANDSCHAPPELIJKE ANALYSE

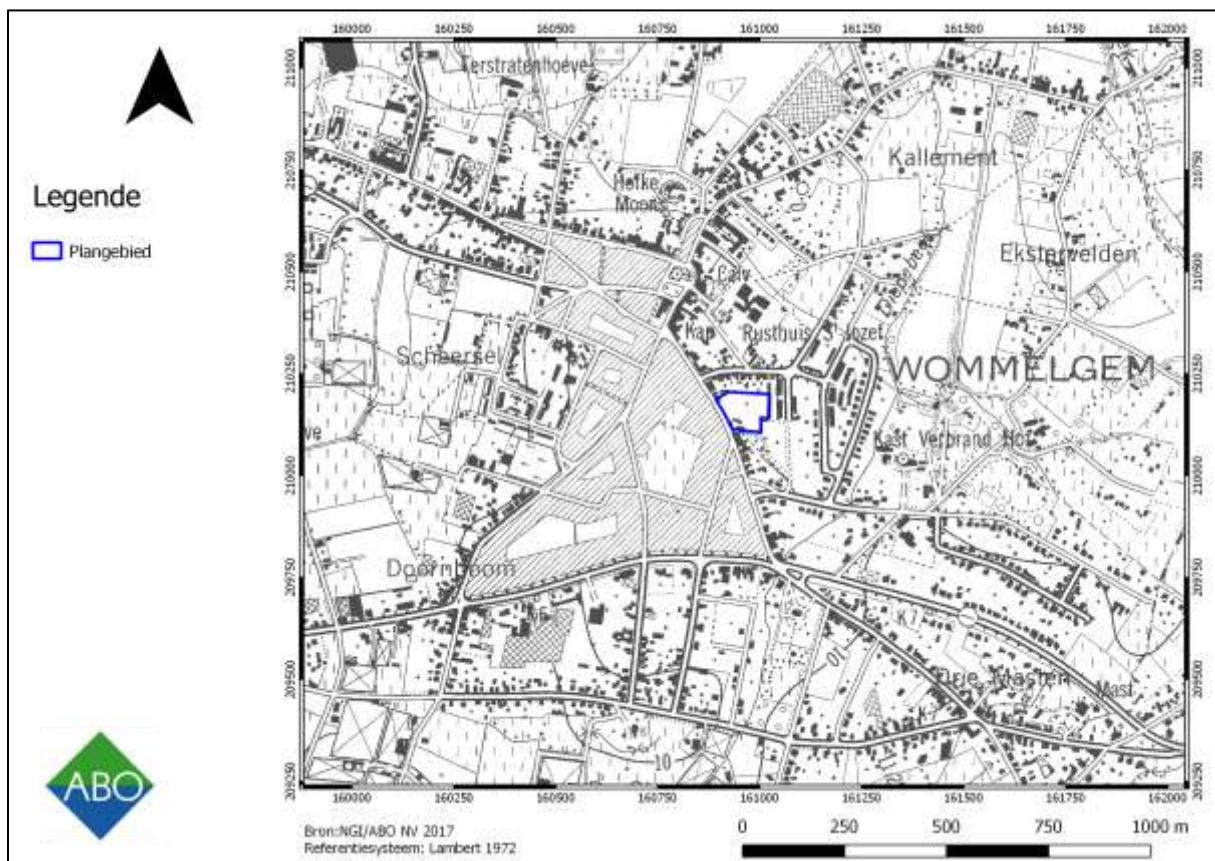
Tabel 1: Geraadpleegde bronnen voor hoofdstuk 3.

Geraadpleegde bronnen met betrekking tot landschappelijke voorkennis	Toelichting
Inventarissen	
Bodemkundige kaart: bodemtype	Relevant, cf. 3.2.1
Bodemkundige kaart: Tertiaire geologie	Relevant, cf. 3.2.2
Bodemkundige kaart: Quartaire geologie	Relevant, cf. 3.2.3
Bodemkundige kaart: bodemerosie	Relevant, cf. 3.2.4
Bodemkundige kaart: bodembedekking	Relevant, cf. 3.2.5
Cartografische bronnen	
Topografische kaart	Relevant, cf. 3.1.1
Digitaal Hoogtemodel (DTM)	Relevant, cf. 3.1.1
Hillshadekaart	Relevant, cf. 3.1.1

3.1 TOPOGRAFISCHE SITUERING

3.1.1 TOPOGRAFIE

Het plangebied is gelegen ten noorden van de provinciестeenweg Antwerpen-Herentals (N116) in het traditioneel landschap van het Land van Kontich-Ranst ten zuidoosten van Antwerpen in de provincie Antwerpen. De streek wordt veelal gekenmerkt door weidse land- en tuinbouwgronden met her en der kleine dorpskernen en versnipperde bossen die voornamelijk bewaard zijn gebleven in villaparken en kasteeldomeinen. Door de waterscheidingskam tussen Kontich, Hove, Mortsel en Boechout vloeien de beekjes in verschillende richtingen en monden ze uit in de Schijn, de Beneden-Nete of de Schelde. De dorpskern van Wommelgem is dicht bebouwd en gegroeid rond een vijfzijdig dorpsplein bestaande uit een vrijheidsboom, een pomp, een kerk en een gemeentehuis, neoclassicistische rijhuizen en recente nieuwbouw (fig. 9). In de dorpskern zijn nog talrijke 19de-eeuwse arbeidershuisjes. Rond de dorpskern staan alleenstaande woonhuizen uit de tweede helft van de 20ste eeuw en recente verkavelingen. In het noorden grenst de gemeente aan de vallei van de Grote Schijn. Het plangebied ligt in de dorpskern van Wommelgem aan de Welkomstraat dat rechtstreeks op het dorpsplein uitgaat.

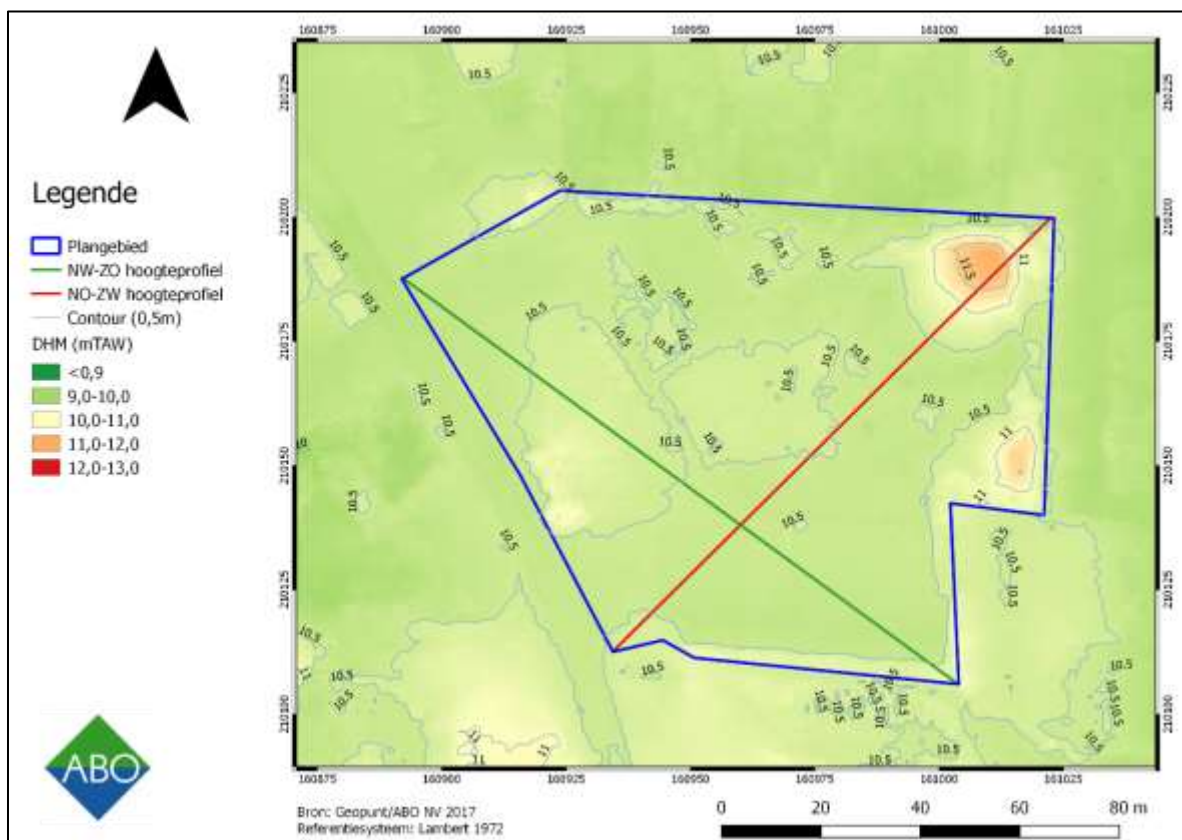

Figuur 9: Uittreksel van de topografische kaart met aanduiding van het plangebied.

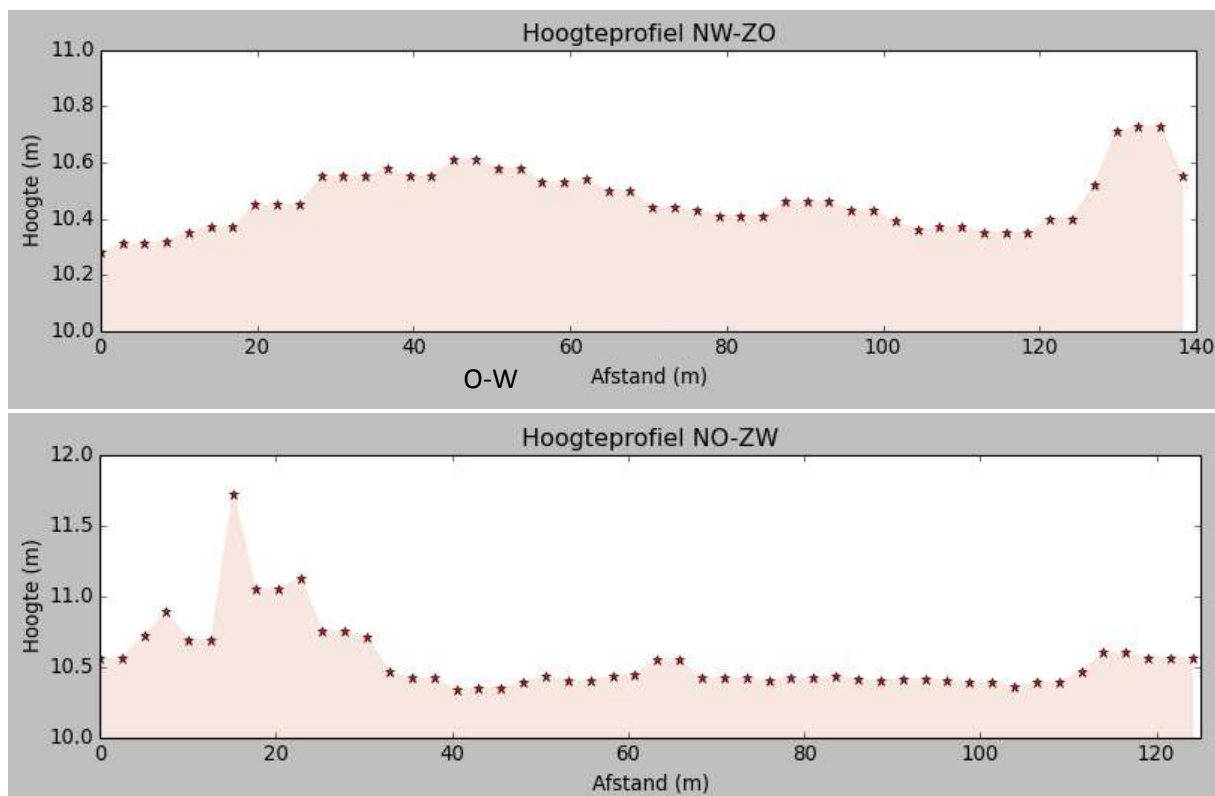
3.1.2 HOOGTEVERLOOP

Zoals de topografie doet vermoeden is het hoogteverschil ter hoogte van het plangebied klein. Hoogtes variëren tussen 10m TAW en 12m TAW. Het noordwest-zuidoost hoogteprofiel toont initieel een lichte stijging van 10,3m TAW naar 10,6m TAW en na 50m weer een daling naar 10,4m TAW. Opvallend is de sterke stijging naar 10,8m TAW ter hoogte van de zuidoostelijke perceelgrens. Het noordoost-zuidwest hoogteprofiel toont een overwegend stabiel hoogteverloop met waarden die schommelen rond 10,5m TAW. In de eerste 30m van het terrein zijn er echter een aantal vrij abrupte stijgingen, waarvan de piek op 18m naar 11,7m TAW de meest opvallende. Er is niet meteen een eenduidige verklaring voor deze anomalie. Deze zone is gelegen in de tuin van het woonzorgcentrum (fig. 10–11). Op de topografische kaarten en luchtopnames is eveneens niet duidelijk te zien wat deze anomalie zou kunnen hebben veroorzaakt (fig. 27–40).

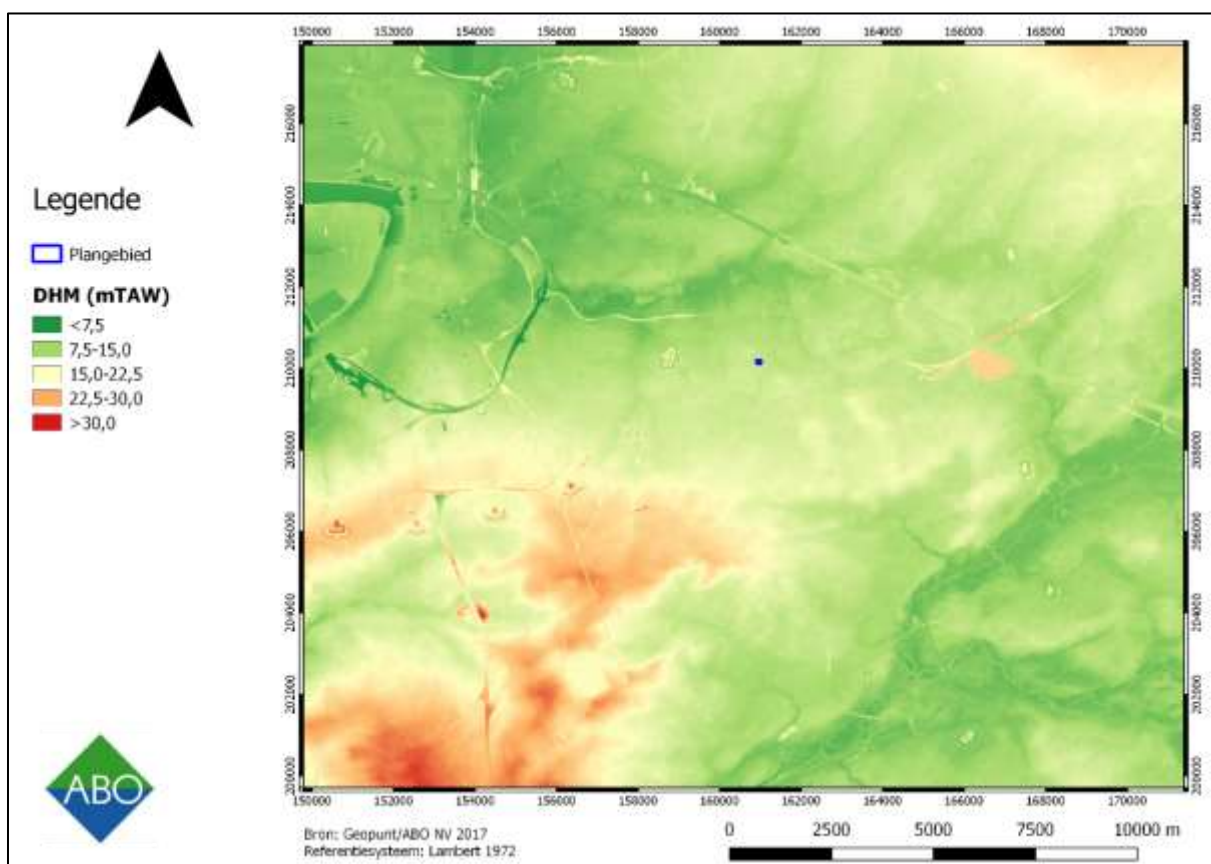
Het Digitaal Hoogtemodel (DTM) met een resolutie van 1m geeft weer dat het plangebied gelegen is op een overgangszone ten westen van het stroomgebied van de Schelde, waarvan een meander nog te zien is in het noordoosten. De DTM toont duidelijk de waterscheidingskam die het landschap op een ZW-NO-as in twee verdeelt. Het plangebied ligt op de overgang van zone met een gemiddelde hoogte van 7,5m TAW naar een zone met een gemiddelde hoogte van 15,0m TAW. Het plangebied ligt op de voet van de zwak-hellende flank met een noord tot noordoostelijk oriëntatie van de Boomse Cuesta, een topografisch hoog dat tot stand kwam door een ongelijkmatige erosie van het Tertiair substraat en begrensd wordt door de Rupel in het oosten en het doorbraakdal van de Schelde in het westen. De maximale hoogte van de Boomse Cuesta bedraagt 30m TAW. Het plangebied ligt aan de noordzijde van de waterscheidingskam nabij de loop van de Grote Schijn (fig. 12). De hillshade-kaart met een resolutie van 5m geeft dezelfde situatie weer (fig. 13)ⁱⁱ.

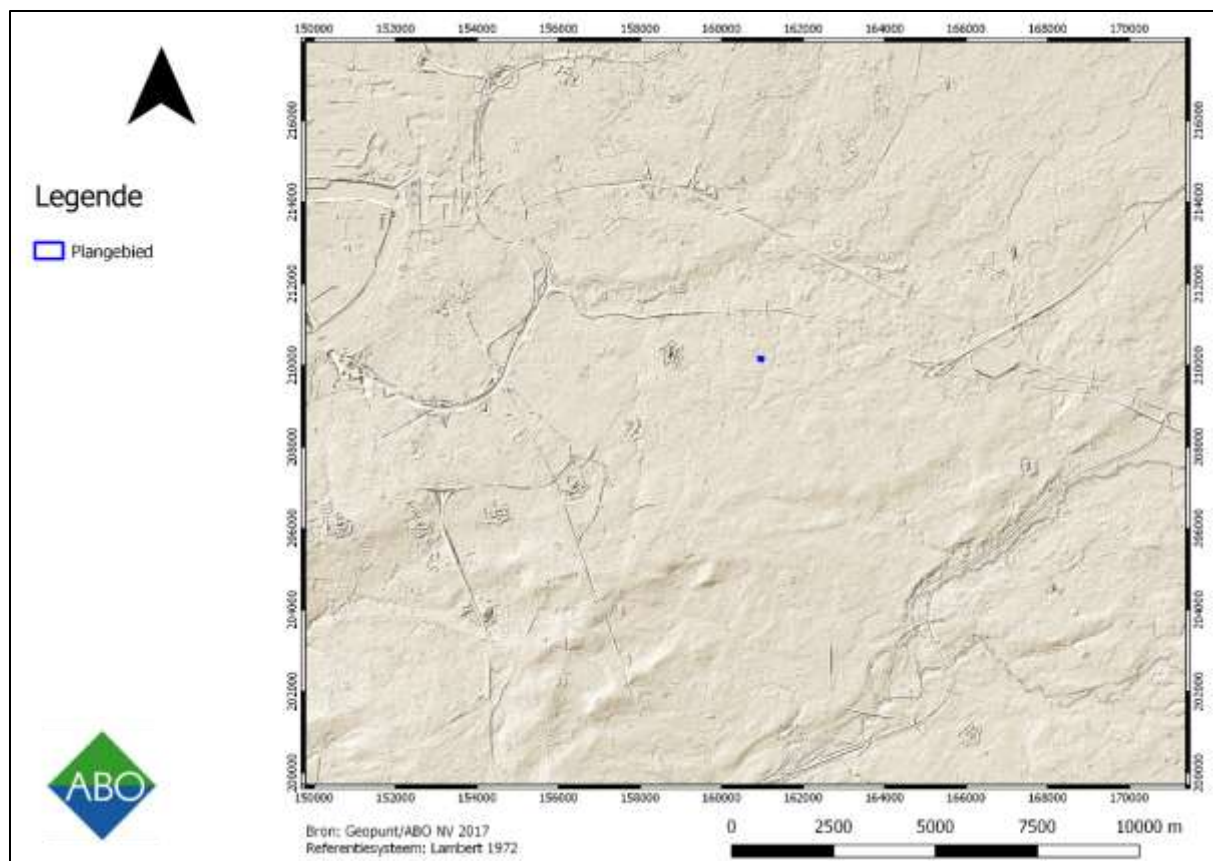
Figuur 10: Digitaal Hoogtemodel (DHM) (1m) met aanduiding van het plangebied. Aanduiding locatie van de hoogteprofielen.

Figuur 11: Noordwest-zuidoost (N-Z) en noordoost-zuidwest (O-W) hoogteprofielen.

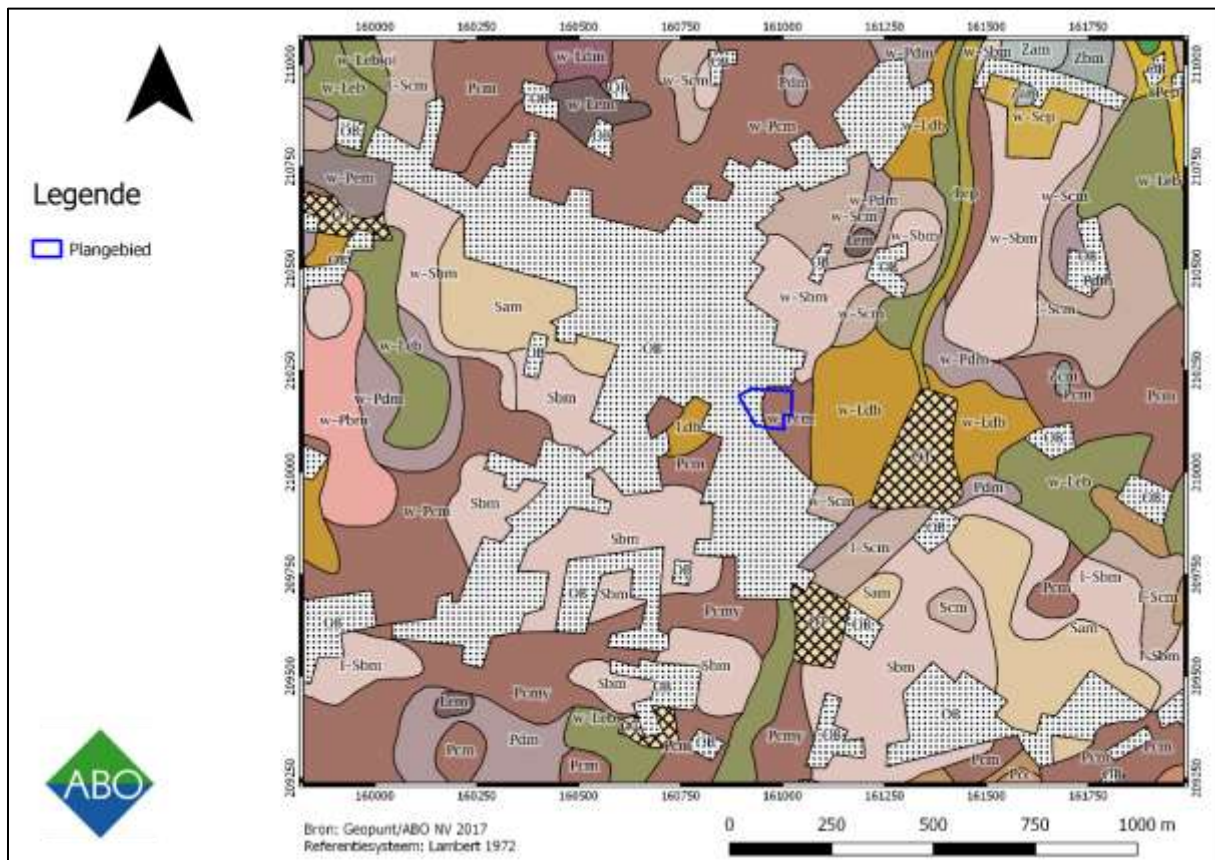
Figuur 12: Digitaal Hoogtemodel (1m) met aanduiding van het plangebied.

Figuur 13: Hillshade (5m) met aanduiding van het plangebied.

3.2 BODEMKUNDIGE SITUERING

3.2.1 BODEMTYPE

Figuur 14: Gedigitaliseerde bodemkaart (1:20.000) met aanduiding van de plangebieden.

Het plangebied valt deels in een zone waarvan het originele bodembestand niet bewaard en gekend is omwille van recente bebouwing – **OB**-bodemprofiel. Het plangebied ligt echter grotendeels op een zone met bodemprofiel **Pcm**. Dit is een matig droge, lichte zandleembodem (postpodzol) met goed humusrijke, homogene, bruinigrijze Ap-horizont (30–40cm) op een verbrokkelde Podzol B horizon. Tussen de Ap en B ligt vaak een bruinachtige overgangshorizont die tot stand is gekomen door diep-ploegen. Roestverschijnselen beginnen op 60–90cm. De afwatering is gunstig, waardoor de bodem geschikt is voor de teelt van alle gewassen (fig. 14)ⁱⁱⁱ.

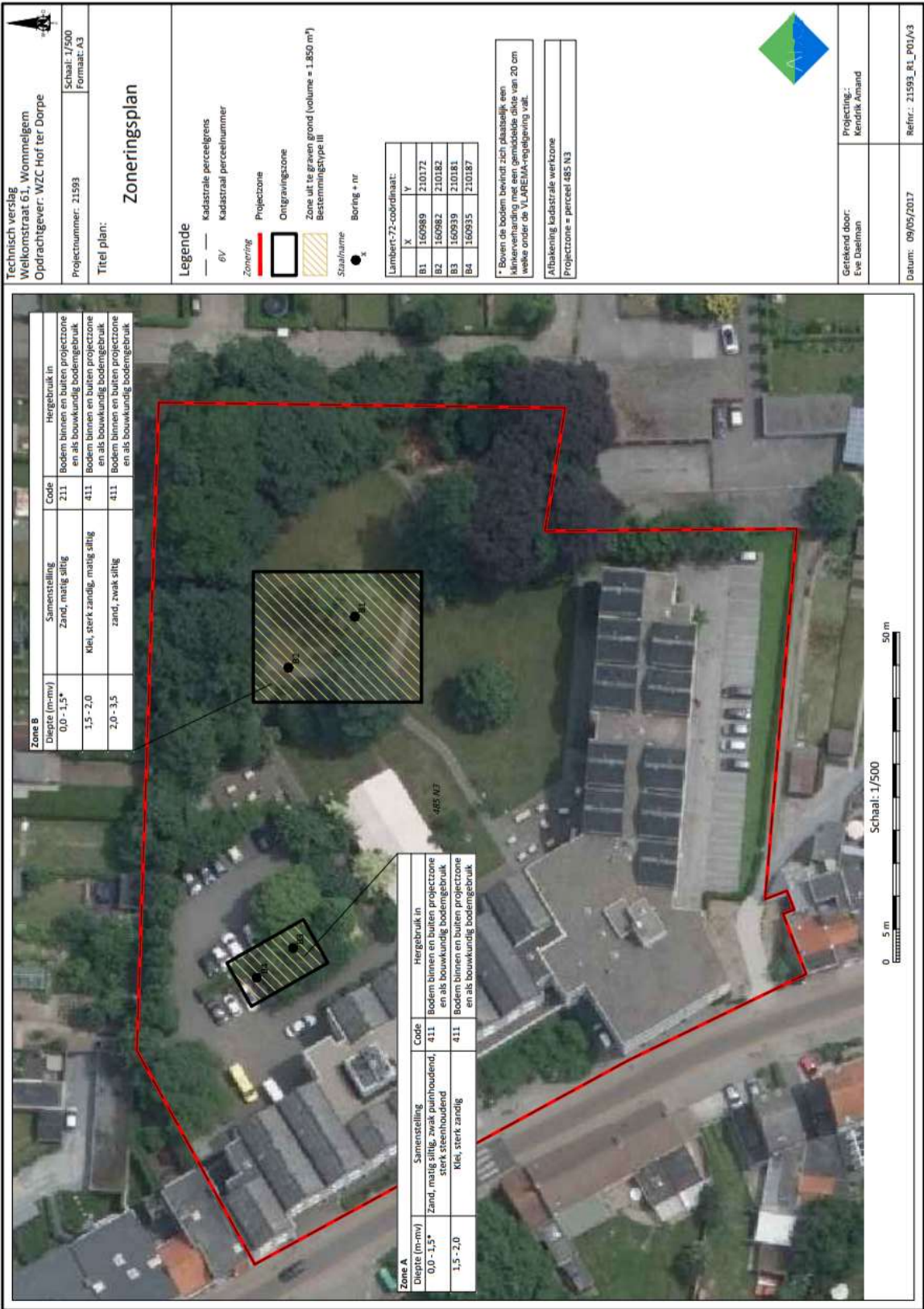
In de omgeving rond het plangebied komen eveneens **Scm**-, **Sbm**-, **Pdm**-, **Leb**- en **Ldb**-gronden voor. De afwateringsprofielen van deze bodems varieert sterk. Toch zijn het allemaal zandleembodems, waarvan sommige met een dikke humusrijke bovenlaag (**Scm**, **Sbm** en **Pdm**), op een verbrokkelde of bedolven structuur B-horizont. Tot slot hebben deze gronden te kampen met een veelal ongunstige afwatering. Zo zijn ze of te nat doorheen het ganse jaar (**Ldb** en **Leb**), of te droog in de zomer (**Scm** en **Sbm**), of te nat in de winter (**Pdm**) (fig. 14)^{iv}.

Milieuhygiënisch onderzoek uitgevoerd door ABO NV geeft aan dat bodemopbouw ter hoogte van het plangebied bestaat uit een Ap-horizont (ca. 0,5m dik), een bruine overgangsfase (ca. 1,0–1,50m dik) met eventueel kleiaanrijking in de laatste 0,50m en het tertiaire grijsgroene moedermateriaal dat aanvangt op een diepte van ca. 2,0m-MV. De B-horizont is in de boringen niet of zeer fragmentair bewaard. Eventuele archeologische resten zijn hoogstwaarschijnlijk opgegaan in de A(p)-horizonten.

2017J138 | 22716.r539 | Archeologienota

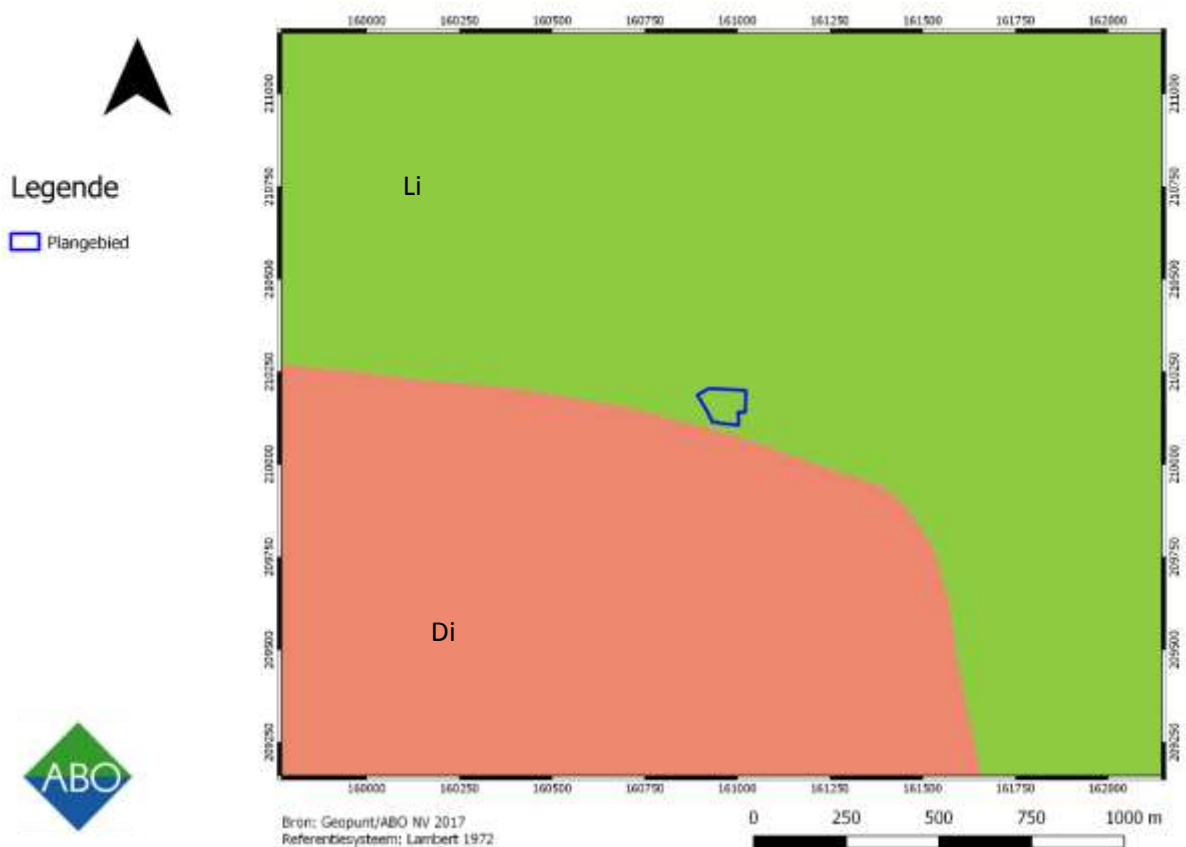

Figuur 15: Boorstaten van het milieuhygiëne bodemonderzoek (bron: ABO NV).

Figuur 16: Boorlocaties van het milieuhygiëne bodemonderzoek (bron: ABO NV).

3.2.2 TERTIAIR GEOLOGISCHE KAART

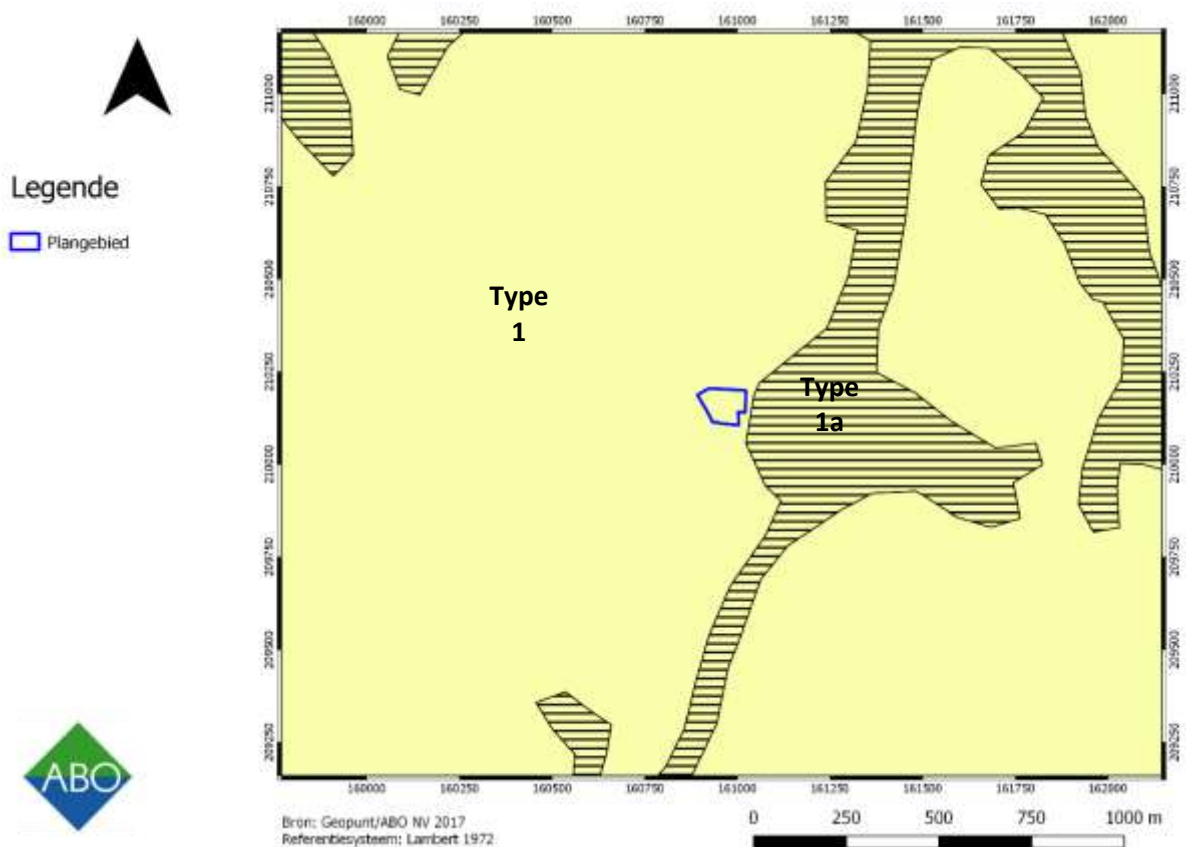

Figuur 17: Gedigitaliseerde Tertiair geologische kaart (1:50.000) met aanduiding van de plangebieden.

Het plangebied ligt op de tertiaire afzettingen van de Formatie van Lilo (Li) dat wordt gekenmerkt door groen–grijsbruin, glauconietarm, fijn zand en schelpen aan de basis van het pakket (fig. 17). Het is een mariene lithostratigrafische eenheid die tot stand kwam tijdens een transgressie van het landschap tijdens het Plioceen omstreeks 4,0–1,6 Ma geleden. Het betreft een reeks zandafzettingen in het gebied ten noorden van de lijn Antwerpen-Herentals-Bree dat in de Noordzeebaai gelegen was. De overige delen van België lagen boven de zeespiegel^{vi}.

De zanden van de Formatie van Diest (Di) direct ten zuiden van het plangebied werden ook afgezet tijdens een transgressie van het landschap, maar dateren van het boven Mioceen omstreeks 5,4–5,0 Ma geleden (fig. 17). Deze afzettingen bestaan uit groen–bruin, heterogeen, glauconietrijk zand met grindlagen, kleihorizonten, (ijzer)zandsteenbanken, weinig schelpen en micarrijke horizonten. Ze liggen overal op de kleisedimenten van de Formatie van Boom. Het klimaat tijdens het Mioceen was subtropisch, waardoor er zich ter hoogte van de delen boven de zeespiegel in Midden-Brabant en de Ardennen rode bodems vormden. De Noordzee was trouwens praktisch geheel teruggetrokken met enkel nog het noorden van Vlaanderen dat onder water stonden. Op het einde van het Mioceen vond het Diestiaanfenomeen plaats, een grootschalige zeetransgressie die Vlaanderen onder water zette en kenmerkende ijzerrijke zanden afzette. Ten gevolge van erosie gepaard met getijdestromingen vormde zich een geul van Ramsel naar Everberg tot in de Kempen. Door diagenese van de ijzerbestanddelen, fossiliseerden de zandbanken op diverse plaatsen tot ijzerzandstenen getuigenheuvels, bijvoorbeeld de Kemmelberg in West-Vlaanderen en de Kesselberg in Vlaams-Brabant^{vii}.

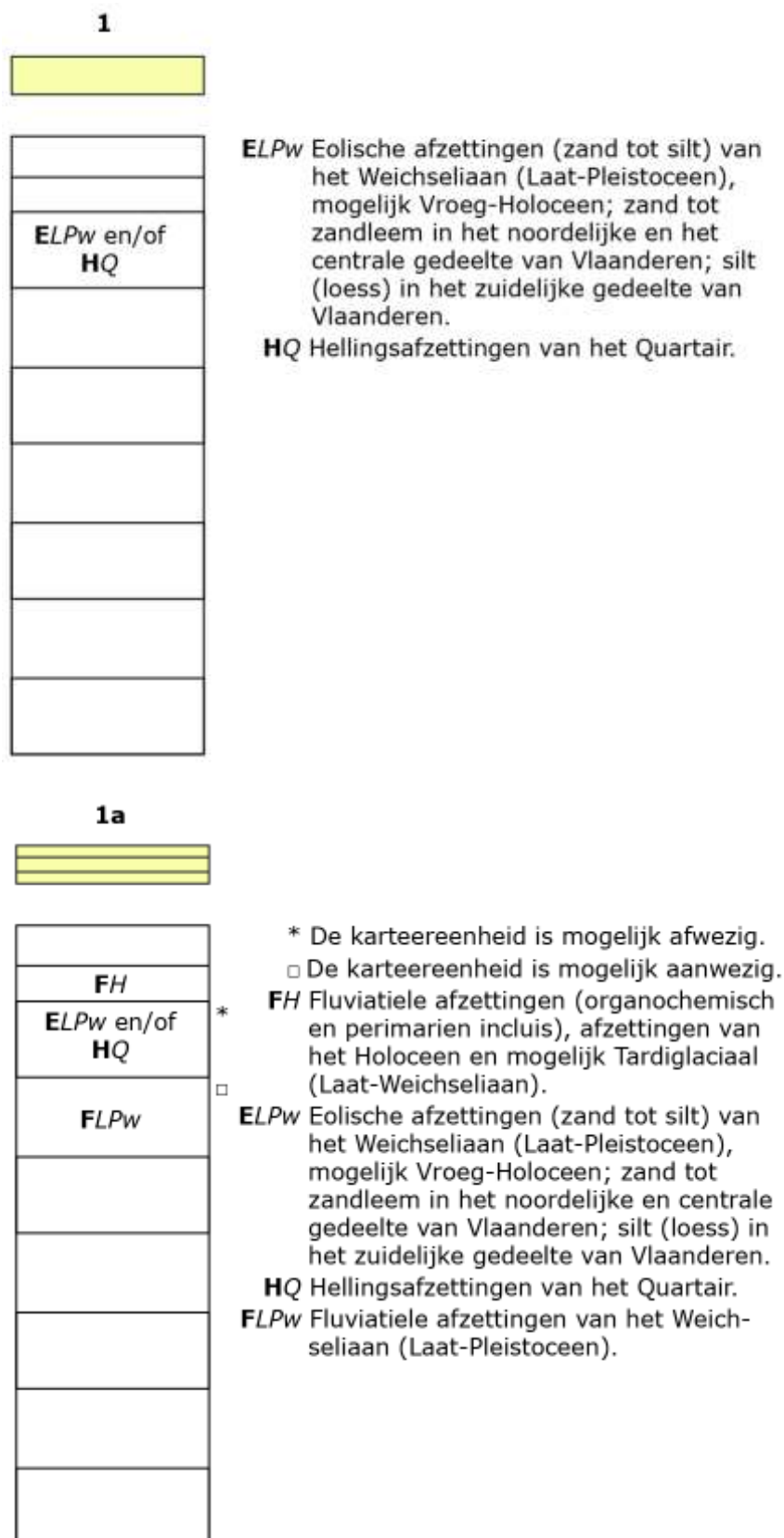
3.2.3 QUARTAIR GEOLOGISCHE KAART

Figuur 18: Gedigitaliseerde Quartair geologische kaart (1:50.000) met aanduiding van de plangebieden.

Het plangebied bevindt zich geheel op primaire of secundaire eolische zand-siltafzettingen van een laat-Pleistoceen/vroeg-Holoceenleeftijd die niet worden gevolgd door Holocene sedimenten (type 1). In de directe omgeving liggen verder primaire of secundaire eolische zand-siltafzettingen van een laat-Pleistoceen/vroeg-Holoceenleeftijd die in superpositie voorkomen met fluviatiele sedimenten van een Laat-Pleistoceenleeftijd en fluviatiele sedimenten uit het Holoceen – mogelijk Tardiglaciaal (type 1a) (fig. 18–19)^{viii}.

Het plangebied ligt tussen de oostelijke en noordelijke uitloper van de Vlaamse vallei, een glaciële erosievallei die tot stand kwam in het onder- en midden-Pleistoceen. Het leeuwendeel van de rivieren vormde destijds een grote stroom met een zuidoost-noordwest oriëntatie. Deze stroom schuurde zich een weg door de Tertiaire zandafzettingen tot een diepte van 20–30m door fluviatiele werking tijdens de warmere fasen. Tijdens de ijstijden vulde de valleien zich met alluvium aangevoerd door de rivieren als ook met eolisch lemig tot zanderig dekzand afkomstig van de eindmorene van de uitgezette Finno-Scandinavische ijskap. Tijdens de laatste ijstijd werden de landschapsrelicten van de Vlaamse Vallei grotendeels afgedekt. De Schelde had tevens ten gevolge van tektonische ophoging van het landschap zijn loop meer naar het noorden verlegd, waardoor grote delen van het stroomgebied van de Vlaamse Vallei inactief werden. De typerende depressies en parallelle heuvelruggen in het huidige landschap resulteerden van lokale verstuingen tijdens de koude fasen in het Tardiglaciaal en vroeg-Holoceen (8.900–8.300 jg.). De depressies en beekvalleien slibden echter toe tijdens het Holoceen met alluvium en colluvium door ontbossing – vooral door menselijk toedoen. Bovendien werden landduinen door antropogene activiteiten genivelleerd^{ix}.

Figuur 19: Detaillegendes van de eenheden die de bovenstaande Quartair geologische kaart (1:50.000) kenmerken (bron: Geopunt 2017).

3.2.4 BODEMEROSIEKAART

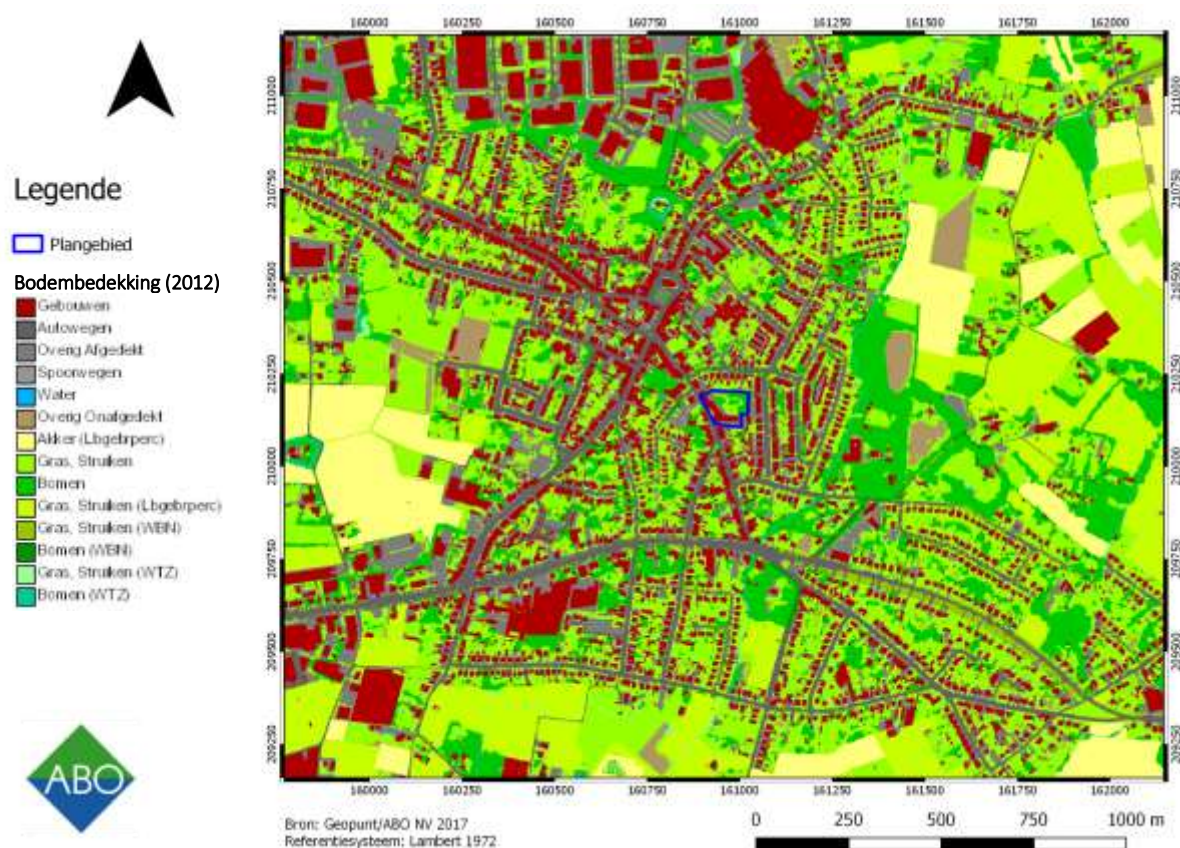
Hoewel er geen gegevens bekend zijn voor het plangebied zelf, geldt voor de meeste percelen in de omgeving van het plangebied een zeer lage tot verwaarloosbare potentiële bodemerosie (fig. 20)^x.

Figuur 20: Bodemerosiekaart op perceelniveau met aanduiding van het plangebied.

3.2.5 BODEMGEBRUIKSKAART

Het plangebied en zijn omgeving worden gekenmerkt door een wegennetwerk (donker grijs) en een vrij hoge densiteit aan bebouwing (rood). Ter hoogte van het plangebied zijn er ook zones met lage en hoge vegetatie (licht- en donkergroen) (fig. 21)^{xi}.

Figuur 21: Bodemgebruiksk kaart met aanduiding van het plangebied.

4 ASSESSMENTRAPPORT: ARCHEOLOGISCHE VOORKENNIS

Tabel 2: Geraadpleegde bronnen voor hoofdstuk 4.

Geraadpleegde bronnen met betrekking tot archeologische voorkennis	Toelichting
Inventarissen	
Zone waar geen archeologie te verwachten valt	Relevant, cf. 4.1
Beschermde Stads- en Dorpsgezichten	Relevant, cf. 4.2.1
Inventaris Bouwkundig Erfgoed	Relevant, cf. 4.2.2
Centrale Archeologische Inventaris	Relevant, cf. 4.2.3
Belgisch (verdwenen) molenbestand	Relevant, cf. 4.2.4
Cartografische bronnen	
Fricxkaart (ca. 1712)	Relevant, cf. 4.4.1
Ferrariskaart (1771-1778)	Relevant, cf. 4.4.2
Atlas der Buurtwegen (1841)	Relevant, cf. 4.4.3
Popp kaarten (1842-1879)	Relevant, cf. 4.4.4
Vandermaelen kaarten (1846-1854)	Relevant, cf. 4.4.5
Ortholuchtfoto's	
Kleinschalig, zomeropnamen, panchromatisch, 1971	Relevant, cf. 4.5.1
Kleinschalig, zomeropnamen, kleur, 1979-1990	Relevant, cf. 4.5.2
Middenschallig, winteropnamen, kleur, 2000-2003	Relevant, cf. 4.5.3
Middenschallig, winteropnamen, kleur, 2005-2007	Relevant, cf. 4.5.4
Middenschallig, winteropnamen, kleur, 2008-2011	Relevant, cf. 4.5.5
Grootschalig, winteropnamen, kleur, 2013-2015	Relevant, cf. 4.5.6
Grootschalig, winteropnamen, kleur, 2017	Relevant, cf. 4.5.7

4.1 HISTORISCHE SITUERING VAN WOMMELGEM EN OMSTREKEN

Wommelgem is gelegen tussen de oostelijke en de noordelijke uitlopers van de Vlaamse Vallei, een erosievallei die tot stand kwam in het midden- en laat-Pleistoceen ten gevolge van de fluviatiele werking van een grote stroom die van oost naar west stroomde. De Schelde verschoof haar loop tijdens het laat-Pleistoceen naar het noorden door tektonische opheffing van het landschap, wat er toe leidde dat grote delen van de Vlaamse Vallei inactief werden en dichtslibden. Tijdens en na de laatste ijstijd in overwegend koude klimaatomstandigheden ontstonden er verder in het landschap zandruggen. De combinatie van droge hoger gelegen delen en natte laagten was interessant voor jager-verzamelaar-groepen die het landschap bezochten voornamelijk tijdens perioden van klimaatsverbetering. Zo zijn er paleo-sitecomplexen gekend in Wuustwezel, de Scheldepolders en de Moervaartdepressie in Gent-Wachtebeke-Moerbeke-Lochristi-Lokeren-Sint-Niklaas-Stekene. Met uitzondering van een aantal losse vondsten zijn de indicaties voor een intensief gebruik van het landschap ter hoogte van Wommelgem erg schaars.

Ook voor de overgang naar landbouwgemeenschappen in de late steentijd (Neolithicum) en vroege bronstijd zijn er eveneens weinig gegevens bekend. In de ruimere streek zijn er weliswaar een aantal geïsoleerde relictten gekend uit vooral de late Bronstijd, waaronder mogelijk grafheuvels. Resten uit de ijzertijd daarentegen zijn veel talrijker. In het gebied ten zuiden van de E313 en direct ten noorden van de huidige woonkern van Wommelgem werden bij de ontsluiting van de KMO-zone Kapelleveld diverse indicaties gevonden voor een nederzetting, waaronder paalgaten en afvalkuilen. Onder leiding van de AVRA, de Antwerpse Vereniging voor Romeinse Archeologie, werd in 1980 een ijzertijd grafveld deels opgegraven.

Uit de periode voorafgaand aan de laat-Romeinse tijd is dan weer opnieuw weinig bekend over het gebied. Desalniettemin wordt er vermoed dat de heirbaan Bavai-Asse-Rumst-Hoogstraten-Breda het grondgebied van de huidige gemeente Wommelgem doorkruiste. Het is bijgevolg niet ondenkbaar dat zich langs deze baan kleine nederzettingen hadden ontwikkeld rond plaatsen waar reizigers konden overnachten en zich bevoorraden. Mogelijk lag een dergelijke bevoorradingsplaats ter hoogte van de huidige woonkern van Wommelgem, waar munten, hoefijzers, sandalen en sporen van brand werden aangetroffen tijdens graafwerken omstreeks 1900.

De oudste vermelding van Wommelgem dateert uit de 8ste eeuw en luidde: “Wimilincheim”. Het betreft een oorkonde van Rohingus waarin hij bezittingen aan de heilige Willibrord schenkt. Op basis van de elementen in deze benaming wordt vermoed dat de nederzetting is gegroeid uit een Salisch-Saksische woonkern uit de 6de eeuw. Reeds in de 3^e eeuw vestigden de Salische Franken zich in de rivierendelta gevormd door Schelde en Rijn. Aanvankelijk bestond er een akkoord tussen de Franken en de Romeinse keizer om het grondgebied van Toxandria te verdedigen tegen vijandige invallers. Met het ineensinken van de Rijnverdediging in de 5de eeuw onttrokken de Salische Franken zich van het Romeinse gezag en bezette ze het gebied ten noorden van de heirbaan Bavai-Tongeren-Maastricht. In die periode ontstonden verschillende Salisch-Frankische woonkernen, waaronder ook waarschijnlijk Wommelgem. Hoogstwaarschijnlijk betrof Wommelgem simpelweg het woongebied (“heim”) van een stamhoofd, een zekere Wimil(o). Het is echter onduidelijk waar deze nederzetting was gevestigd.

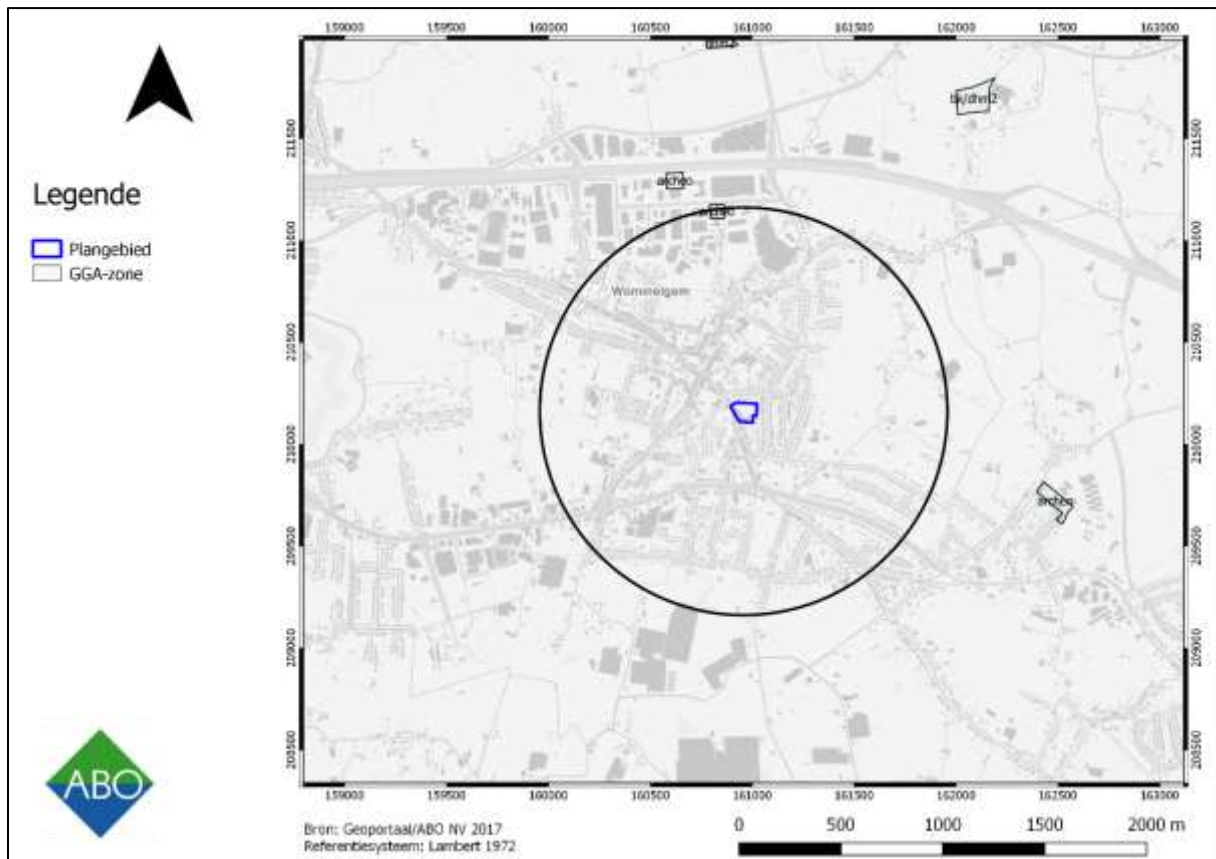
Ook omtrent de ontwikkeling van het gebied in de vroeg middeleeuwen tijdens de Merovingische periode is er weinig gekend. Zo is het niet duidelijk of het machtscentrum van dit grootdomein gevestigd bleef in de Frankische nederzetting. Ter hoogte van de Keer 1 in het oosten van de huidige gemeente zouden goede indicaties zijn voor een grafveld uit de Merovingische periode. Aangezien deze bewoningsporen eerder in de periferie gelegen waren, is het daarom niet ondenkbaar dat de nederzetting meer naar het westen gelegen was.

Ook na de dood van Karel De Grote, toen het Frankische rijk uiteenviel, de grootgrondbezitters steeds meer macht naar zich toetrokken en het leenroerig stelsel ontstond, is het onduidelijk wat voor een uitwerking deze wendingen hadden op het gebied. Pas in de 12de eeuw wordt er opnieuw verwezen naar “Wimlegem” of “Wimbelgem” in oorkonden en kaarten van de Sint-Michielsabdij in Antwerpen. In de 13^e eeuw werd de heerlijkheid Wommelgem dat tevens bestond uit het grondgebied van de gemeenten Deurne en Wijnegem in leengebruik gegeven door hertog Jan I van Brabant aan Jan van Liere van het ridderlijk geslacht van Immerseel die er een kasteel liet bouwen. De heerlijkheid bleef tot de tweede helft van de 18de eeuw in het bezit van de familie van Immerseel, waarna het kortstondig in handen kwam van de prins van Gavre en vervolgens overging naar de familie de Neuf.

Wommelgem werd in de 16de eeuw geteisterd tijdens de inval van Maarten van Rossem en verwoest door de Hollandse troepen tijdens het beleg van Antwerpen die de windmolens en de huizen van het dorpscentrum platbrandden en de brouwerij plunderden. Wommelgem telde nog slechts vijf hoeven in tegenstelling tot 45 voor de rampspoed de regio trof. Ondanks de politieke onrusten kende de streek een bevolkingstoename en nam de druk op de landbouw toe, waardoor steeds meer land in cultuur werd gebracht, wat ten koste ging van bos. Vanaf de 17de-18de eeuw wekte de streek het interesse van gegoede burgers uit Antwerpen die er hun landhuizen en parkdomeinen lieten optrekken, waardoor stukken bos werden bewaard. Vanaf 1950 moest het overwegend landelijke uiterlijk van Wommelgem plaatsmaken voor oprukkende urbanisatie ten gevolge van de aanleg van de E313 en de provinciale banen die het landschap doorkruisen. Deze trend resulteerde vooral in de aanleg van verkavelingen met nieuwbouw in het noordennoordwesten van de gemeente. De laatste grote ontwikkeling is de aanleg van de KMO-zone Kapelleveld in 1993-1994^{xii}.

4.2 INVENTARIS GEBIEDEN WAAR GEEN ARCHEOLOGIE TE VERWACHTEN VALT (GGA)

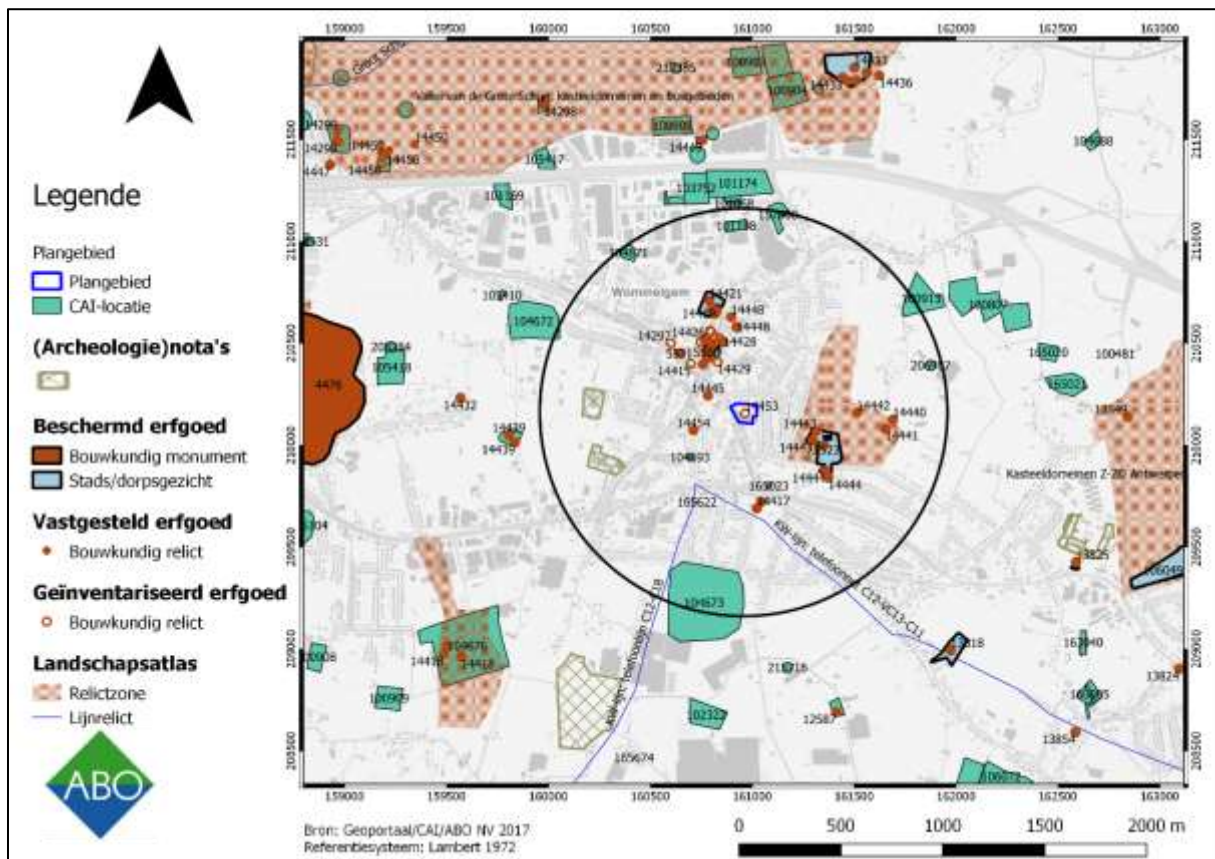
Er liggen vier zones waar geen archeologie te verwachten valt in de omgeving rondom het plangebied, waarvan één binnen een straal van 1km rond het plangebied valt. Het betreft een zone waarvan de afbakening werd bepaald op basis van uitgevoerd archeologisch onderzoek, dat duidelijk aangaf dat alle archeologie uit het onderzoeksgebied is verdwenen of er nooit is geweest^{xiii}.

Figuur 22: GRB met aanduiding van de gebieden waar geen archeologie meer te verwachten valt binnen een straal van 1km (zwart) rond het plangebied.

4.3 INVENTARISSEN ONROEREND ERFGOED

Het plangebied valt geheel buiten een voorlopig of definitief beschermde archeologische site en geheel buiten een vastgestelde archeologische zone. Er bevinden zich ook geen beschermde archeologische sites of vastgestelde archeologische zones in de ruimere omgeving rondom het plangebied. Er zijn wel een aantal beschermde bouwkundige monumenten en dorps/stadsgezichten in de omgeving van het plangebied, waarvan drie dorps/stadsgezichten en vijf monumenten binnen een straal van 1km liggen. Er bevinden zich verder twee clusters van bouwkundige relictten, vastgesteld en geïnventariseerd, ten noorden en ten oosten van het plangebied. Het betreft vooral wooneenheden en openbare gebouwen die getuigen van de bestaansgeschiedenis van de woonkern van Wommelgem en relictten die horen bij het Kasteel van Selsaete. Er ligt ook één relictzone binnen een straal van 1km rond het plangebied. Het betreft een afbakening die kadert in de geïnventariseerde kasteeldomeinen in zuidzuidoost Antwerpen en randgemeenten opgenomen in de landschapsatlas. Er lopen ook nog twee lijnrelictten doorheen het landschap ten zuiden van het plangebied, namelijk de KW-telefoonnetlijn C12-VC13-C11 en de KW-telefoonnetlijn C12-C18. De twee lijnen maken een scherpe hoek ter hoogte van de kruising van de Corluystraat en de Wickenstraat met de Herentalsebaan. Tot slot bevinden zich 13 archeologische vindsplaatsen binnen een straal van 1km rond het plangebied (fig. 23)^{xiv}.

Figuur 23: Overzichtskartaal Inventarissen Onroerend Erfgoed binnen een straal van 1km (zwart) rond het plangebied.

4.3.1 BESCHERMDE STADS- EN DORPSGEZICHTEN

Het betreft het Kasteel Selsaete met omgeving (ID: 5523) (fig. 24), de Dorpskern Wommelgem (ID: 5508) en Hofke Moons met omgeving (ID: 5527). Deze relictten worden kort opgesomd in tabel 3.

Tabel 3: Beschermde dorps- en stadsgezichten binnen een straal van 1km rondom het plangebied (bron: Inventaris Onroerend Erfgoed 2017).

ID	Beschrijving	Datering
5523	Kasteel Selsaete met omgeving. De bescherming omvat de onmiddellijke omgeving van het kasteel Selsaete, met inbegrip van het eveneens als monument beschermde kasteel zelf, het sterk verbouwd koetshuis, restanten van de hofgracht en de voormalige erfpachthoeve. Beschermd omwille van het algemeen belang gevormd door de historische waarde	16 ^{de} eeuw
5508	Dorpskern Wommelgem. Het dorpsgezicht omvat de Kerkplaats met de bestrating en beplanting rond de parochiekerk Sint-Petrus en -Paulus en het verhoogde deel van het dorpsplein waarop de kaak en de pomp staan. De kerk maakt geen deel uit van deze bescherming. Beschermd omwille van het algemeen belang gevormd door de volkskundige waarde	Eerste helft 19 ^{de} eeuw
5527	Hofke Moons met omgeving. De bescherming omvat het Hofke Moons met aanhorigheden, tuin en omgrachting en het burgerhuis in neogotische stijl. Beschermd omwille van het algemeen belang gevormd door de historische waarde	Eerste helft 17 ^{de} eeuw

Figuur 24: Kasteel Selsaete (bron: Inventaris Onroerend Erfgoed: ID 5523)

4.3.2 BOUWKUNDIG ERFGOED

Bouwkundig erfgoed is goed vertegenwoordigd in Wommelgem en omstreken. Binnen een straal van 1km rondom het plangebied zijn er in totaal 32 bouwkundige erfgoedwaarden aanwezig, waarvan zes een beschermd statuut genieten en acht thans gesloopt of verbouwd zijn. Deze relictten worden kort opgesomd in tabel 4. Tot de beschermde bouwkundige relictten behoren het landgoed van het schoolgebouw (ID 5531), de dorpspomp (ID: 5507), de schandpaal (ID: 5500), de parochiekerk Sint-Petrus en Sint-Paulus (ID: 5494, 5490), het kasteel Selsaete (5512) en de Sint-Janskapel (ID: 5499). Binnen de overige erfgoedwaarden kunnen twee trends worden onderscheiden. Zo zijn er enerzijds de hoeven, waarvan de oudste bouwfasen teruggaan tot de 17de eeuw en anderzijds de burgerhuizen en arbeiderswoningen uit de tweede helft van de 19de eeuw. Ter hoogte van het plangebied lag er een herenhuis maar deze werd reeds gesloopt (fig. 24)^{xv}.

Tabel 4: Bouwkundig erfgoed binnen een straal van 1km rond het plangebied. Beschermde relictten zijn groen gearceerd, niet-vastgestelde relictten zijn voorzien van een asterisk (*) en relictten die grenzen aan het plangebied zijn in het vet aangeduid (bron: Inventaris Onroerend Erfgoed 2017).

ID	Beschrijving	Datering
14293*	Hoekhuis. Opgeknapt hoekhuis, ingericht als café. Twee + drie traveeën en anderhalve bouwlaag onder afgewolfd pannen zadeldak. Gesloopt.	19 ^{de} eeuw
14294*	Arbeiderswoning. achteruitspringend ten opzichte van de rooilijn. Enkelhuis van drie traveeën en één bouwlaag onder pannen zadeldak (nok parallel aan de straat).	Tweede helft 19 ^{de} eeuw
14295	(5531) Schoolgebouw in neorenaissancestijl. Deze schoolgebouwen waren qua ligging, uitzicht, grootte, inrichting en meubilair onderworpen aan bepaalde richtlijnen. Ze werden meestal opgetrokken naar ontwerp van de provinciale architecten. Het zijn meestal bakstenen gebouwen van één of twee bouwlagen in een sobere neorenaissancestijl.	Tweede helft 19 ^{de} eeuw
14297*	Dorpswoning. Rijhuis met dubbelhuisopstand. Verankerde, bepleisterde en beschilderde lijstgevel van twee traveeën en één bouwlaag onder pannen zadeldak (nok parallel aan de straat); gelede architraaf en gekorniste kroonlijst.	Tweede helft 19 ^{de} eeuw
14415*	Arbeidershuizen van twee drie traveeën en één bouwlaag onder zadeldak (nok parallel aan de straat). Verankerde bepleisterde en beschilderde lijstgevels met rechthoekige muuropeningen. Nummers 3, 5 en 7 zijn gesloopt.	Tweede helft 19 ^{de} eeuw
14417	Burgerhuis. Statig herenhuis op rechthoekig grondplan in beboomde tuin. Laat-classicistische noordelijke straatgevel van vijf traveeën en twee bouwlagen onder schilddak (leien, nok parallel aan de straat).	Tweede helft 19 ^{de} eeuw
14419	Twee arbeiderswoningen van vier traveeën en één bouwlaag onder zadeldak (Vlaamse pannen, nok parallel aan de straat). Verankerde bepleisterde en beschilderde of gecementeerde lijstgevel met rechthoekige muuropeningen	Tweede helft 19 ^{de} eeuw
14420	Burgerhuis. Ten oosten buiten de omwalling van het Hofke Moons: recent huisje in neogotische stijl.	20 ^{ste} eeuw
14421	Hofke Moons. Omwald goed met mooie omhaagde tuin en koetshuis genoemd naar een vroegere eigenaar J. Moons, burgemeester van Wommelgem. Rechthoekig omgracht en beboomd goed. toegankelijk via een brug aan de oostzijde, L-vormig woonhuis bestaande uit twee haakse vleugels van vijf traveeën en twee bouwlagen onder zadeldaken onder meer manke (mechanische en Vlaamse pannen) ten westen en koetshuis van zes + twee traveeën en één bouwlaag onder zadeldak (Vlaamse pannen, nok loodrecht op de voorgevel) aan noordkant.	Eerste helft 17 ^{de} eeuw
14422	(5507) Pomp.	Tweede helft 19 ^{de} eeuw
14423	(5500) Schandpaal. Kaak of schandpaal; gecanneleerde arduinen zuil met vier schachtringen op vierkante sokkel, dito dekplaat waarop het wapen van de familie	Eerste kwart 19 ^{de} eeuw

ID	Beschrijving	Datering
	De Neuf, tevens gemeentewapen. De zuil staat op een rond voetstuk van vier traveeën omringd door acht hardstenen paaltjes.	
14424	(5494) Parochiekerk Sint-Petrus en Sint-Paulus: (5490) toren en koor. Laatgotische georiënteerde driebeukige pseudo-basiliek met ingebouwde westtoren, schip van drie traveeën, transept (een travee) en koor van één travee met driezijdige sluiting. 15de-eeuwse transept bleef bewaard. Verbouwingswerken in 1843-44: bredere en langere zijbeuken, bergplaats aan noordzijde van het koor.	Tweede helft 15 ^{de} eeuw
14425*	Neoclassicistisch burgerhuis. Dubbelhuis van vijf traveeën en twee bouwlagen onder leien zadeldak (nok parallel aan de straat), mogelijk met oudere kern.	19 ^{de} eeuw
14426	Burgerhuis. Neoclassicistisch dubbelhuis van vijf traveeën en twee bouwlagen onder pannen zadeldak (nok parallel aan de straat), mogelijk met oudere kern.	19 ^{de} eeuw
14427*	Enkele arbeiderswoningen van twee à vier traveeën en één verdieping onder zadeldak (Vlaamse pannen, nok parallel aan de straat). Gesloopt.	19 ^{de} eeuw
14428	Herberg Den Roeff. Neoclassicistisch dubbelhuis van vijf traveeën en twee bouwlagen flankerende lagere zijtravee, leien zadeldak (nok parallel aan de straat). Sinds 1835 pastorie van de Sint-Petrus en Paulusparochie.	18 ^{de} eeuw
14429*	Neoclassicistische dorpswoning. Enkelhuis van vier traveeën en twee bouwlagen onder zadeldak (kunstleien, nok parallel aan de straat), mogelijk met oudere kern.	19 ^{de} eeuw
14430	Neoclassicistische dorpswoning. Dubbelhuis van vier traveeën en twee bouwlagen onder leien zadeldak (nok parallel aan de straat), mogelijk met oudere kern.	19 ^{de} eeuw
14431	Gemeentehuis van Wommelgem in eclectische stijl naar ontwerp van Louis Gife; drie traveeën en twee bouwlagen onder leien zadeldak (nok parallel aan de straat) en vierkante toren onder ingesnoerde naaldspits (middentravee).	Vierde kwart 19 ^{de} eeuw
14432	Moffenhoeve. Boerderij met parallelle losstaande bestanddelen. Woonhuis acht traveeën onder afgewolfd zadeldak (Vlaamse pannen, nok parallel aan de straat)	Eerste helft 19 ^{de} eeuw
14439	Schranshoeve. Omwalde hoeve met losstaande bestanddelen, mogelijk oude kern. Woonhuis ten zuiden, bakhuis en kleine stalling ten oosten, ten noordwesten en ten noordoosten twee recente schuren respectievelijk onder zadel- en plat dak.	17 ^{de} eeuw; 19 ^{de} eeuw
14440	Pachthoeve van kasteel Selsaete. parallel met het nieuwe woonhuis van vijf traveeën onder zadeldak (Vlaamse pannen) met windwijzer, oudere kern.	
14441	Langgestrekte hoeve. Woonhuis met ten oosten aansluitende vooruitspringende schuur, bakhuis ten zuiden. Bakstenen woonhuis van vijf traveeën onder pannen zadeldak, zuidwestelijke hoektravee met opkamer. Schuur onder zadeldak (Vlaamse pannen), rechthoekige muuropeningen. Bakhuis onder zadeldak (Vlaamse pannen, nok parallel aan het woonhuis).	Tweede kwart 19 ^{de} eeuw
14442	Dienstgebouw van kasteel Selsaete. Breedhuis van zeven + twee traveeën en twee bouwlagen onder schilddak (Vlaamse pannen, nok loodrecht op de straat)	Eerste helft 19 ^{de} eeuw
14443	(5512) Kasteel Selsaete. Rechthoekig kasteel in neo-Vlaamserenaissance-stijl met resten van de omwalling; in de tuin zijn nieuwe paviljoenen opgetrokken. Zes + vijf traveeën en twee bouwlagen onder afgeknot tentdak (leien) met dakkapellen en schouwen; vier markante hoektorens onder leien spits: drie arkeltorens en een achtzijdige noordwestelijke slottoren (16de-eeuws?) van drie geledingen.	16 ^{de} eeuw; vierde kwart 19 ^{de} eeuw
14444	Pachthoeve van het kasteel Selsaete. Boerenhuis (nok parallel aan de straat) met in het verlengde een recent woonhuis van het dubbelhuistype ten oosten, schuur (nok loodrecht op de straat) ten westen. Verankerd bakstenen woonhuis met twee + vijf traveeën en één bouwlaag onder zadeldak (kunstleien).	Eerste kwart 19 ^{de} eeuw
14445	Huis Lindenberg. Neotraditioneel dubbelhuis van drie traveeën en twee bouwlagen onder leien zadeldak (nok parallel aan de straat)	Vierde kwart 19 ^{de} eeuw
14448	Sint-Joannaklooster. Dubbelhuis van vijf traveeën en twee bouwlagen onder zadeldak (Vlaamse pannen, nok parallel aan de straat)	Derde kwart 19 ^{de} eeuw

ID	Beschrijving	Datering
14449	(5499) Sint-Janskapel. Bak- en zandstenen kapel in gotische stijl. Vroeger omgeven door een wal, zogenaamd Sint-Jansberg. Verankerd bakstenen gebouw op sokkel met afschuining, steunberen; doorlopend kordon ter hoogte van vensterdorpels en geprofileerde zandstenen daklijst.	Eerst kwart 16 ^{de} eeuw
14453*	Herenhuis, zogenaamd Villa Rummens, vijf traveeën en twee bouwlagen + attiek-verdieping onder zadeldak (kunstleien, nok parallel aan de straat). Gesloopt en vervangen door nieuwbouw.	Tweede helft 19 ^{de} eeuw
14454	Molenhuis met schuur ten noorden. Bakstenen woonstalhuis van zeven traveeën onder zadeldak (Vlaamse pannen) op een gecementeerde plint.	Vierde kwart 18 ^{de} eeuw

Figuur 25: Herenhuis, zogenaamd Villa Rummens (bron: Inventaris Onroerend Erfgoed 2017: ID 14453).

4.3.3 ARCHEOLOGISCHE VINDPLAATSEN

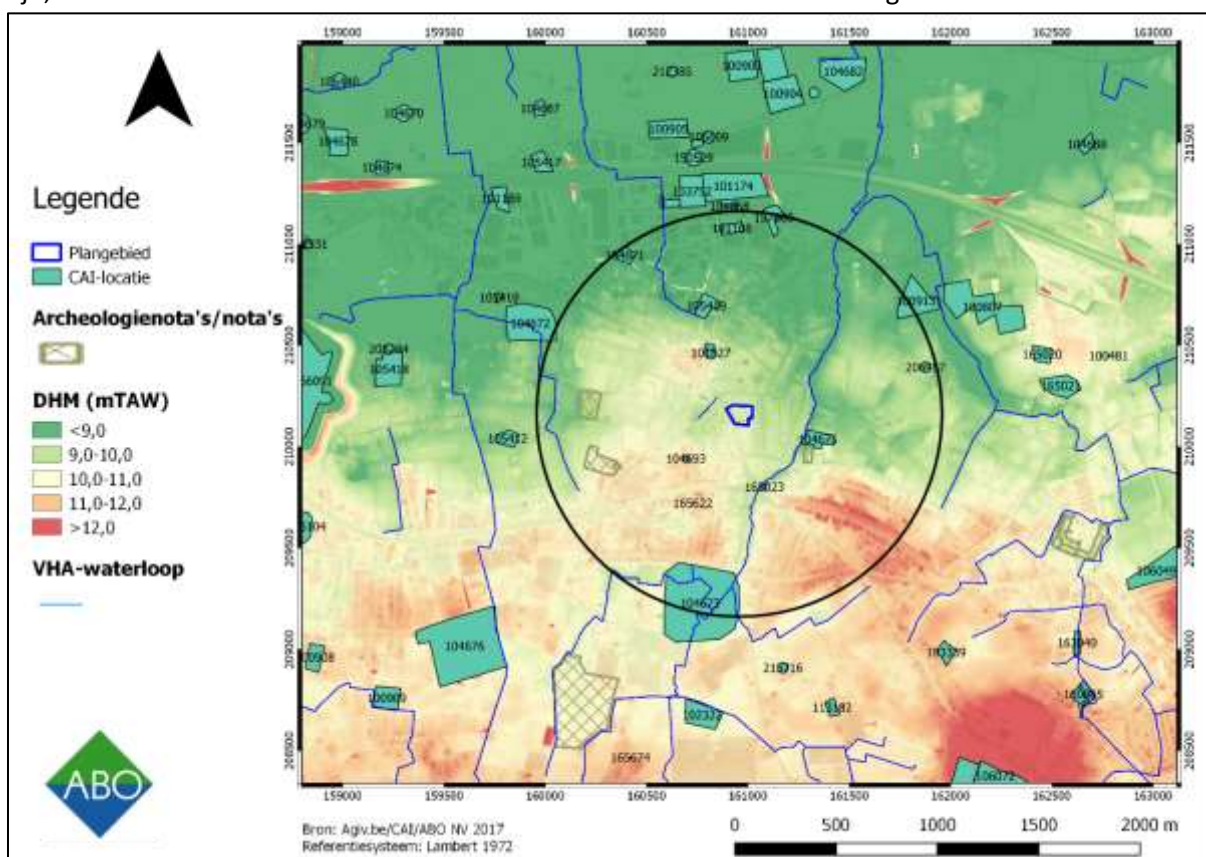
Binnen een straal van 1km rond het plangebied bevinden zich 13 CAI-locaties (tabel 5) en 30 binnen een straal van 2km (tabel 6). Het betreft vooral vondstmeldingen en prospecties. Sommige locaties zijn zelfs enkel gekend van literatuur of historisch kaartmateriaal. Er zijn in totaal 8 vindplaatsen in kaart gebracht op basis van archeologische onderzoek met ingreep in de bodem. Het betreft onderzoek dat gepaard ging met de bouwactiviteiten in de jaren 1990. Eén onderzoek met mechanische boringen werden gezet door Archeobo dateert van de jaren 2000 (ID: 157600)^{xvi}.

Er werden recentelijke diverse archeologienota's geschreven met betrekking op het grondgebied Wommelgem – 28 in totaal (stand van zaken 18/10/2017). Het betreft echter vooral vrijgaven of onderzoeksvoorstellen om uitgevoerd te worden in uitgesteld traject. Aan de E313 voerde Studiebureau Archeologie in 2016 verkennend booronderzoek uit dat aangaf dat het terrein verstoord was en geen archeologische resten bevatte^{xvii}.

De meeste vindplaatsen leverden resten van de midden-late ijzertijd (ID: 100807; 101174; 157600; 101068; 101115; 105409; 150529; 101069; 100913; 101108; 100905). Het betreft voornamelijk sporen van bewoning, zoals paalkuilen, afvalkuilen maar ook een heleboel losse vondsten aardewerk en glas. Ook vindplaatsen uit de vroege-late middeleeuwen zijn talrijk (ID: 100913; 101108; 100905; 100807; 104671; 104672; 104673; 105412; 206987; 104677; 165020; 104675). Het gaat dan voornamelijk over losse vondsten, waaronder aardwerkfragmenten, maar tevens over waterputten en kuilen.

Ter hoogte van de Keer 1 zouden er zelfs indicaties zijn voor een vroegmiddeleeuws grafveld uit de Merovingische periode (ID: 100807). Een toevalvondst (ID: 165023) en veldprospectiemelding (ID: 100807) bewijzen dat er steentijdoccupatie moet zijn geweest. Een toevalvondst uit 1981 (ID: 105410), meer bepaald een handgevormde scherf en grachtspoor, werd toegekend aan de late bronstijd. Het is onduidelijk hoe deze relictten met elkaar in verhouding staan.

Ook voor de resten uit de Romeinse periode zijn indicaties mager. Het betreft een toevalvondst uit het begin van de 20ste eeuw die langs de heirbaan Bavai-Asse-Rumst-Hoogstraten-Breda zouden gevonden zijn (ID: 101827) en een concentratie van aardewerkfragmenten tijdens veldprospectie in 1911 en 2001 (ID: 106609). Wederom zijn de indicaties voor een menselijke aanwezigheid tijdens de Romeinse periode klein. Tot slot dateren er ook een aantal vindplaatsen uit de Nieuwe en Nieuwste tijd, waaronder diverse hoeven en een bunker uit de tweede Wereldoorlog^{xviii}.

Figuur 26: De landschappelijke ligging van de CAI-locaties (groen) op de DHMV (1m) met aanduiding van het plangebied (blauw), de waterwegen en een straal van 1km (zwart).

Op het vlak van de landschappelijke ligging van de huidige CAI-locaties (fig. 26), kan niet echt een patroon worden ontcijferd. De prospectievondsten resulteren grotendeels van de hogere delen van het landschap. De oppervlakkige vondsttoestand kan daarom te wijten zijn aan bodemerosie door recente landbouwactiviteiten. De IJzertijdvondsten uit de KMO-zone liggen in een laag deel van het

landschap, in het stroomgebied van de Grote Schijn. Aangezien echter IJzertijdvondsten ook elders op het grondgebied Wommelgem werden aangetroffen, kan er echter niet gesteld worden dat deze bewoning beperkt was tot de lagere delen van het landschap^{xix}.

De schaarste aan archeologische vindplaatsen maakt het moeilijk om een archeologische verwachting te maken voor het plangebied. Echter de afwezigheid van archeologische resten kan niet worden beschouwd als afdoend bewijs dat menselijke aanwezigheid niet of zeer beperkt voorkwam in de regio. Archeologische resten ter hoogte van het plangebied kunnen juist een waardevolle bijdrage leveren ter opvulling van de lacune in het kennisbestand.

**Tabel 5: Overzichtstabel met CAI-locaties binnen een straal van 1km rond het plangebied
(bron: Centrale Archeologische Inventaris 2017).**

CAI	Locatie	Omschrijving	Datering	Onderzoek
100913	Wommelgem - Schawijkbeek	Losse vondsten: aardewerk (hangevormd), glas (armbandfragment); aardewerk (grijs, maasland)	IJzertijd; middeleeuwen	Veldprospectie
101108	Kapelstraat I (Clova v.z.w.)	Kuilen met aardewerkfragment; Waterput, bakstenen; boomstamwaterput	IJzertijd; middeleeuwen (late – vroege 16 ^{de} eeuw)	Controle van werken
101827	Kerkplaats I	Romeinse weg Bavai-Asse-Rumst-Hoogstraten-Breda; Losse vondsten: munten; beenderen van mensen en paarden; 100-tal hoefijzers of hippsandalen; "sporen van brand"	Romeinse periode	Toevalvondst via literatuur
104671	Terstrathoeve	Hoeve	Middeleeuwen (late)	Literatuur
104672	Moffenhoeve	Hoeve/gehuchtje	Middeleeuwen (late)	Literatuur
104673	Stommehoeve	Hoeve	Middeleeuwen (late)	Literatuur
104675	Kasteel Verbrand Hof (Selsaeten)	Residentie/lusthof	Middeleeuwen; Nieuwe tijd (16 ^{de} eeuw)	Literatuur
104677	Heilige Petrus en Pauluskerk	Kerk	Middeleeuwen (late), 15 ^{de} eeuw	Literatuur
104693	Windmolen Wommelgem	Windmolen	Nieuwe tijd	Kaartstudie
105412	Schranshoeve	Site met walgracht	Middeleeuwen (late)	Literatuur
165023	Herentalse baan	Losse vondst: gepolijste bijl	Neolithicum	Toevalvondst
165622	KW-Linie C 12	Commandobunker 2de lijn van de KW-Linie	Nieuwste tijd	Literatuur
206987	Heyaardstraat	Losse vondst: gesprobroche, diameter 17mm, koperlegering.	Middeleeuwen (late)	Metaaldetectie
157600	Koralenhoeve 35	mogelijk 2 spiekers	IJzertijd	Mechanische prospectie

**Tabel 6: Overzichtstabel met CAI-locaties buiten een straal van 1km rond het plangebied
(bron: Centrale Archeologische Inventaris 2017).**

CAI	Locatie	Omschrijving	Datering	Onderzoek
100807	Keer 1 (Keer)	Vondstenconcentraties: (1) lithisch materiaal (afslagen, enkele klingetjes, 1 schrabber op kling); (2) aardewerk (vnl. hardgebakken en Eifelwaar-achtig materiaal, zeer atypische vormen, enkele randen duidelijk herkenbaar); (3) glazen armbandfragment; (4) fragmenten van versierde biconi en enkele Merovingische kralen. Hoge concentratie aan randen t.o.v. wandfragmenten. Mogelijk wijst dit op een grafveld; (5) Paffrath, Andenne, roodbeschilderd, grijs aardewerk.	Steentijd (onbepaald); ijzertijd (midden); middeleeuwen (vroegevolle)	Prospectie
100905	Wommelgem - Sint-Janskapel	Losse aardewerk vondsten: handgevormd, grijs, Maasland	IJzertijd; Romeinse periode; middeleeuwen (volle)	Veldprospectie
101069	Koralenhoeve II (TNT- Express Service)	Bewoningssporen: 2 kuilen met materiaal.	IJzertijd (vroeg)	Controle van werken
101115	Koralenhoeve III (M-SAS Logistics)	Bewoningssporen: 10-tallen kuilen, 20-tal paalkuilen, enkele greppels (met ceramiek)	IJzertijd (late)	Controle van werken
101174	Kapelleveld 1 (Kapelleveld-gracht)	Kuilen en afvalkuilen	IJzertijd	Controle van werken
103752	Koralenhoeve 23	paalkuilen en kuilen met aardewerkfragment	Onbepaald	Controle van werken
105409	Koralenhoeve IV	Kuil met dikwandig besmeten aardewerk.	IJzertijd (late)	Controle van werken
105410	Hoevenstraat 143	Scherf handgevormd aardewerk (mogelijk van urne); grachtspoor.	Bronstijd (late)	Toevalvondst
105419	Hofke Moons	Hoeve	Nieuwe tijd (17 ^{de} eeuw)	Literatuur
106609	Ruinenberg 4 (MERK 87)	Vondstenconcentratie: aardewerk	Romeinse periode	Veldprospectie
150529	Wommelgem - Massive	Losse vondst: fragmentair bewaard potje en 13 andere scherven	IJzertijd (midden)	Toevalvondst
165020	Schawijkplasweg II	Losse vondst: fragmenten handgevormd aardewerk	Middeleeuwen (vroeg)	Veldprospectie

4.3.4 MOLENECHO'S

Op het grondgebied van Wommelgem functioneerden er drie molens, waarvan de Molen Goris binnen een straal van 1km van het plangebied ligt^{xx}.

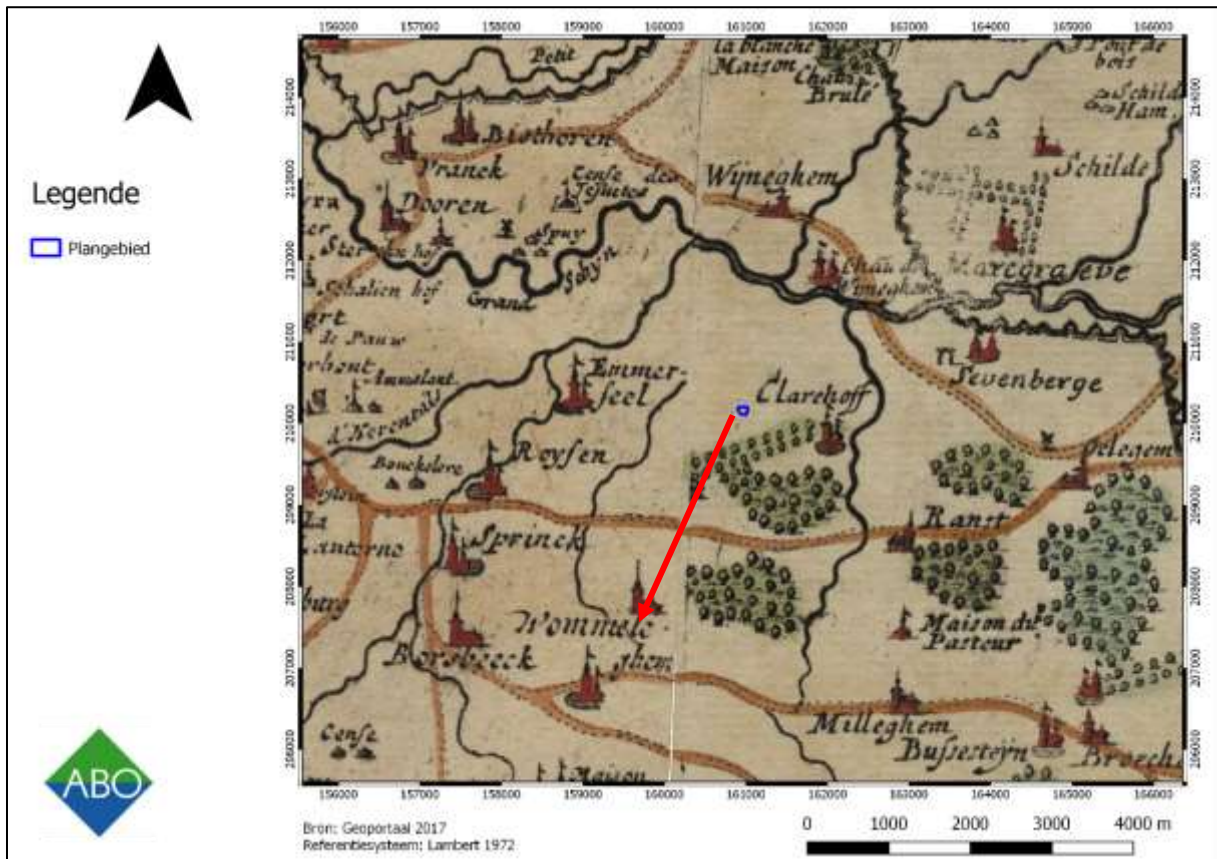
**Tabel 7: Overzichtstabel met de verdwenen molens binnen een straal van 1km rond het plangebied
(bron: Molenecho's 2017).**

Naam	Locatie	Omschrijving	Datering
Molen Goris	Wiekenstraat 7	Korenmolen type staakmolen. In 1922 afgebroken.	Voor 1464

4.4 CARTOGRAFISCHE BRONNEN

4.4.1 FRICXKAART OF KAART VAN DE NEDERLANDEN (CA. 1712)

Het plangebied ligt ten noordwesten van “Clarehoff”, terwijl het ongeveer ter hoogte hoort te liggen van “Wommelghem”. Deze verschuiving is te wijten aan de moeilijkheidsgraad die gepaard gaat met het georefereren van historische kaarten aan huidige referentiesystemen. Door de algemene aard van deze kaart heeft ze slecht weinig wetenschappelijke meerwaarde (fig. 27)^{xxi}.

Figuur 27: Fricxkaart met aanduiding van het plangebied en de verschuiving (rood) naar de hypothetische locatie op de kaart met in acht name van de moeilijkheden bij het georeferentieprocedure.

4.4.2 FERRARISKAART OF KABINETSKAART DER OOSTENRIJKSE NEDERLANDEN EN HET PRINSBISDOM LUIK (1771- 1778)

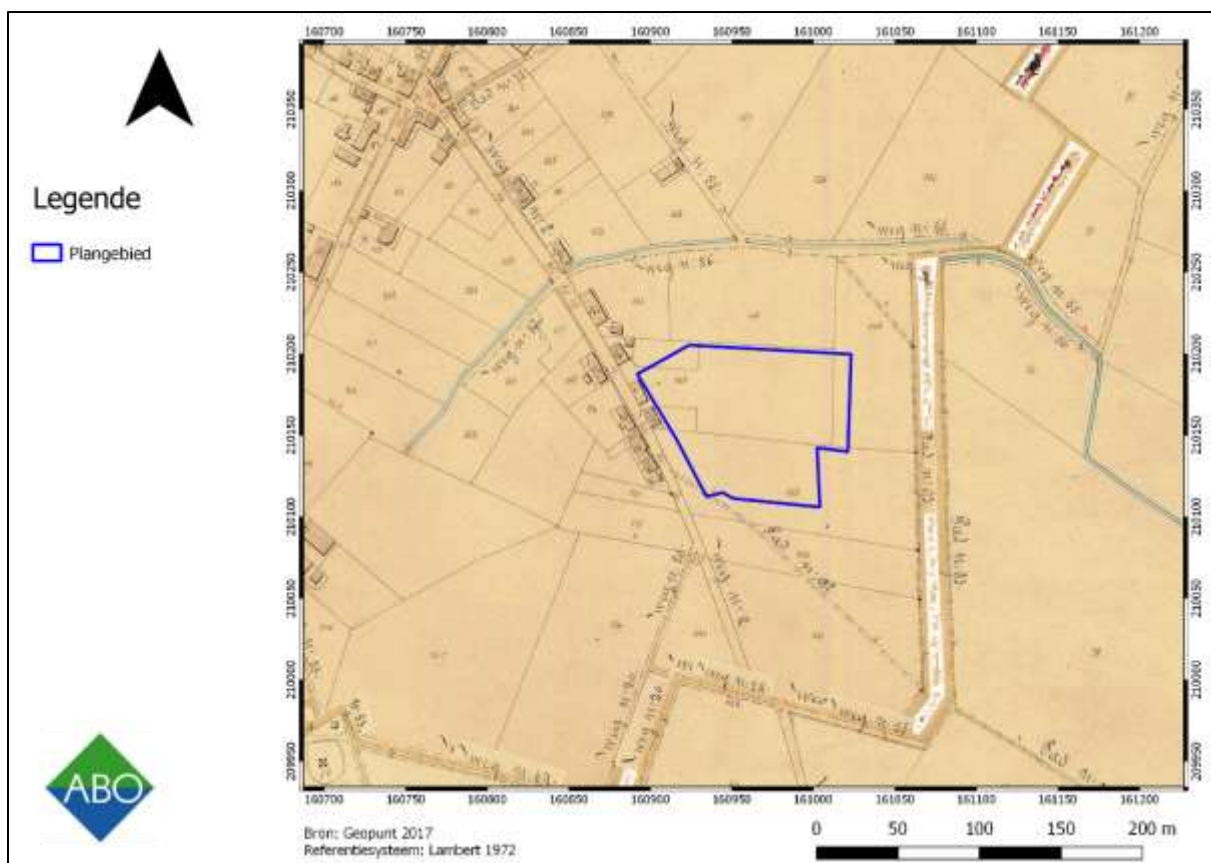
Hoewel de Ferriskaart aangeeft dat het plangebied wordt doorsneden door een weg die de woonkern van Wommelgem verlaat in zuidoostelijke richting, lag het plangebied waarschijnlijk eerder langs deze weg en resulteert deze overlapping van moeilijkheden met het georefereren van de historische kaart. De rest van het plangebied lag onder akkers net buiten de kern van Wommelgem – parochienummer 63. Ten noorden en ten oosten van het plangebied liggen nog en aantal moestuinen en ten westen aan de overzijde van de weg stond een gebouw. In het zuidoosten is duidelijk het kasteeldomein van het kasteel Selsaete zichtbaar. Ten het zuidwesten is de korenmolen aan de Wickenstraat afgebeeld (fig. 28)^{xxii}.

Figuur 28: Ferrariskaart met aanduiding van het plangebied.

4.4.3 ATLAS DER BUURTWEGEN (1843–1845)

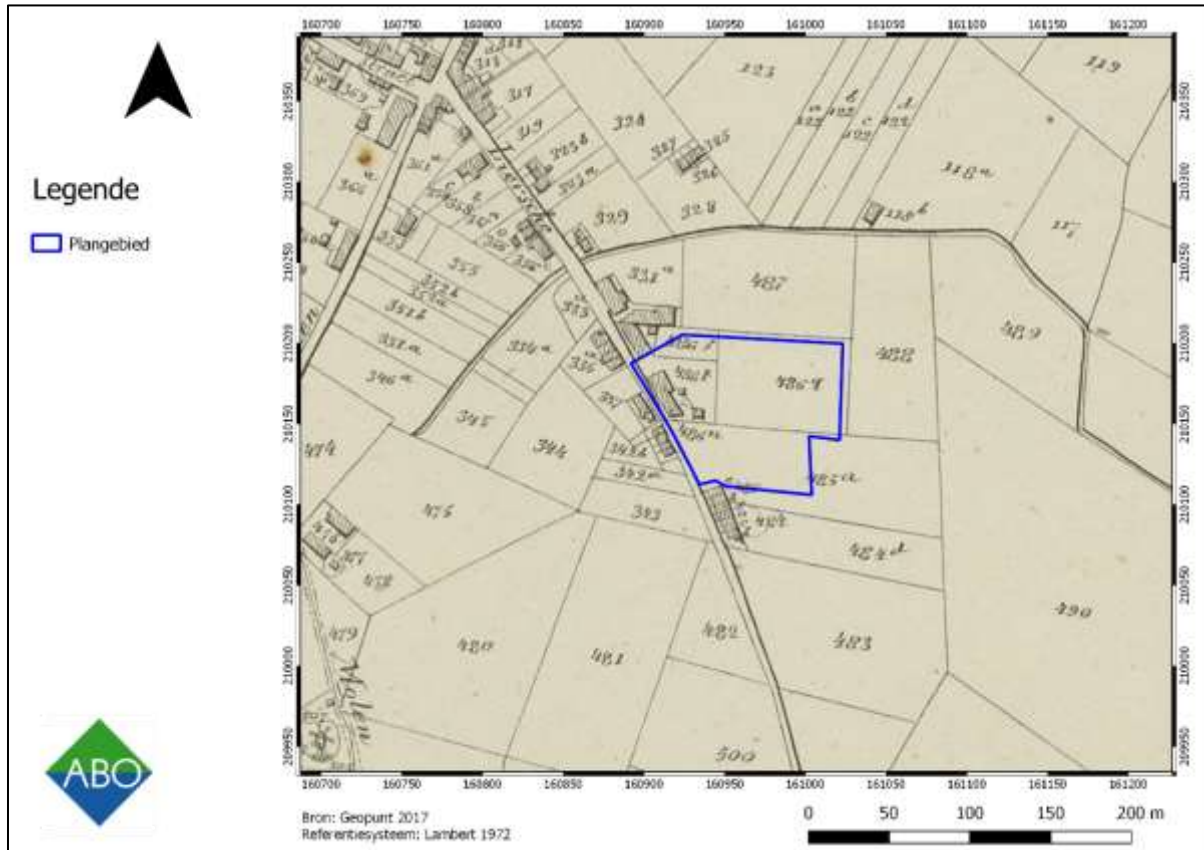
De situatie zoals deze is weergegeven op de Atlas der Buurtwegen, heeft zich praktisch niet gewijzigd ten opzichte van de situatie zoals deze is weergegeven op de Ferrariskaart. Er bevindt zich nog steeds een weg – weg n° 2 – ten westen van het plangebied en de percelen ter hoogte van de nieuwbouw zijn nog steeds onbebouwd. Op de locatie van de huidige constructie verschijnen de eerste gebouwen, meer bepaald nr. 249, 248, 47 en 46. Het ziet er echter naar uit dat de weg n°2 niet over het plangebied liep maar erlangs. Tot slot liepen er ook nog twee paden langs het plangebied. Het betreft pad n°92 ten zuiden van het plangebied en pad n°93 ten oosten van het plangebied (fig. 29)^{xxiii}.

Figuur 29: Atlas der Buurtwegen met aanduiding van het plangebied.

4.4.4 POPPKAART OF ATLAS CADASTRALE PARCELLAIRE DE LA BELGIQUE (1842-1879)

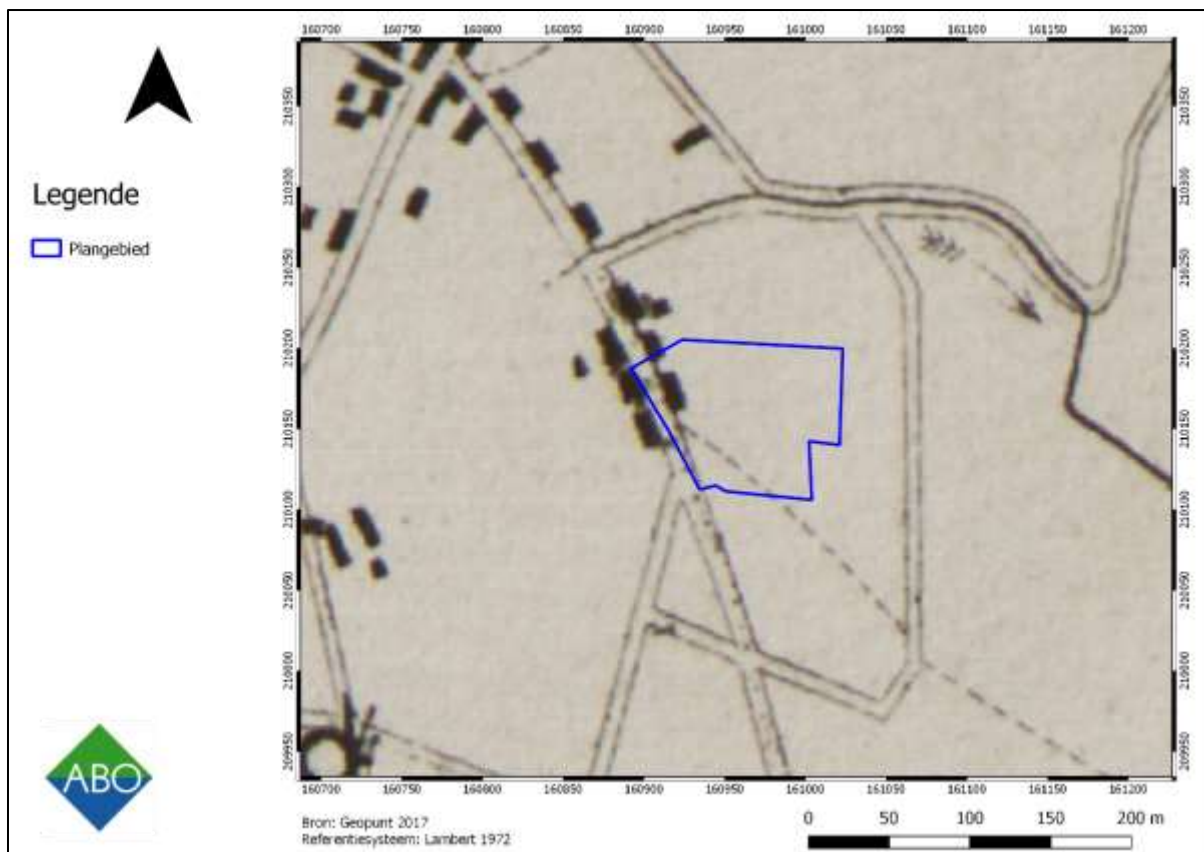
Op de Poppkaart blijft de situatie nagenoeg ongewijzigd. Het plangebied bevindt zich naast een weg in de westen en één van de twee percelen langs de straatkant is bebouwd. De overige delen, inclusief de locatie van de nieuwbouw, zijn onbebouwd (fig. 30)^{xxiv}.

Figuur 30: Atlas der Buurtwegen met aanduiding van het plangebied.

4.4.5 VANDERMAELENKAART OF CARTES TOPOGRAPHIQUES DE LA BELGIQUE (1846-1854)

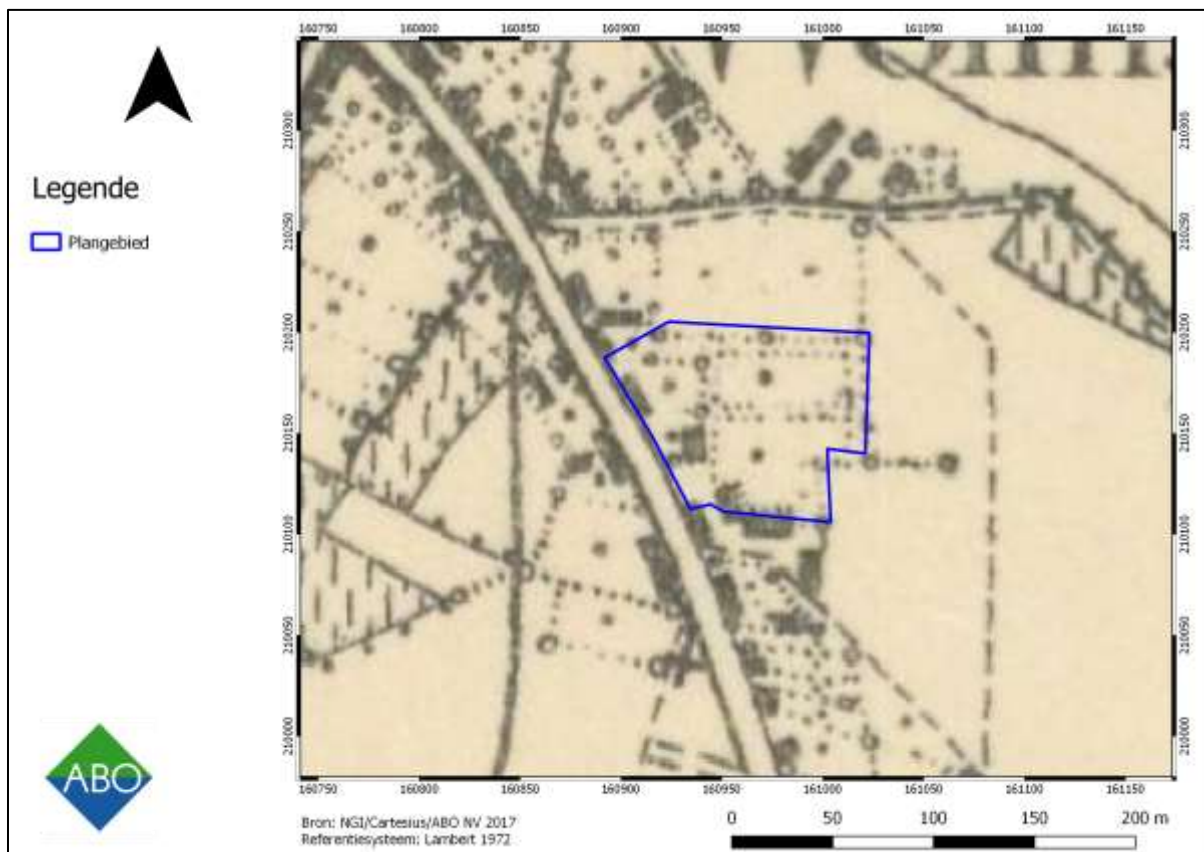
Op de Vandermaelenkaart is de situatie nagenoeg ongewijzigd. Het plangebied bevindt zich naast een weg in de westen en één van de twee percelen langs de straatkant is bebouwd. De overige delen, inclusief de locatie van de nieuwbouw, zijn onbebouwd. Waarschijnlijk moet het plangebied iets meer naar het noorden liggen. Dit wordt afgeleid uit de locatie van de voetweg die normaliter ten zuiden van het plangebied zou moeten liggen. De voetweg ten oosten van het plangebied is in deze periode waarschijnlijk gepromoveerd tot volwaardige weg, gezien het verschil in de manier waarop deze weg is afgebeeld ten opzichte van de voetweg ten zuiden van het plangebied (fig. 31)^{xxv}.

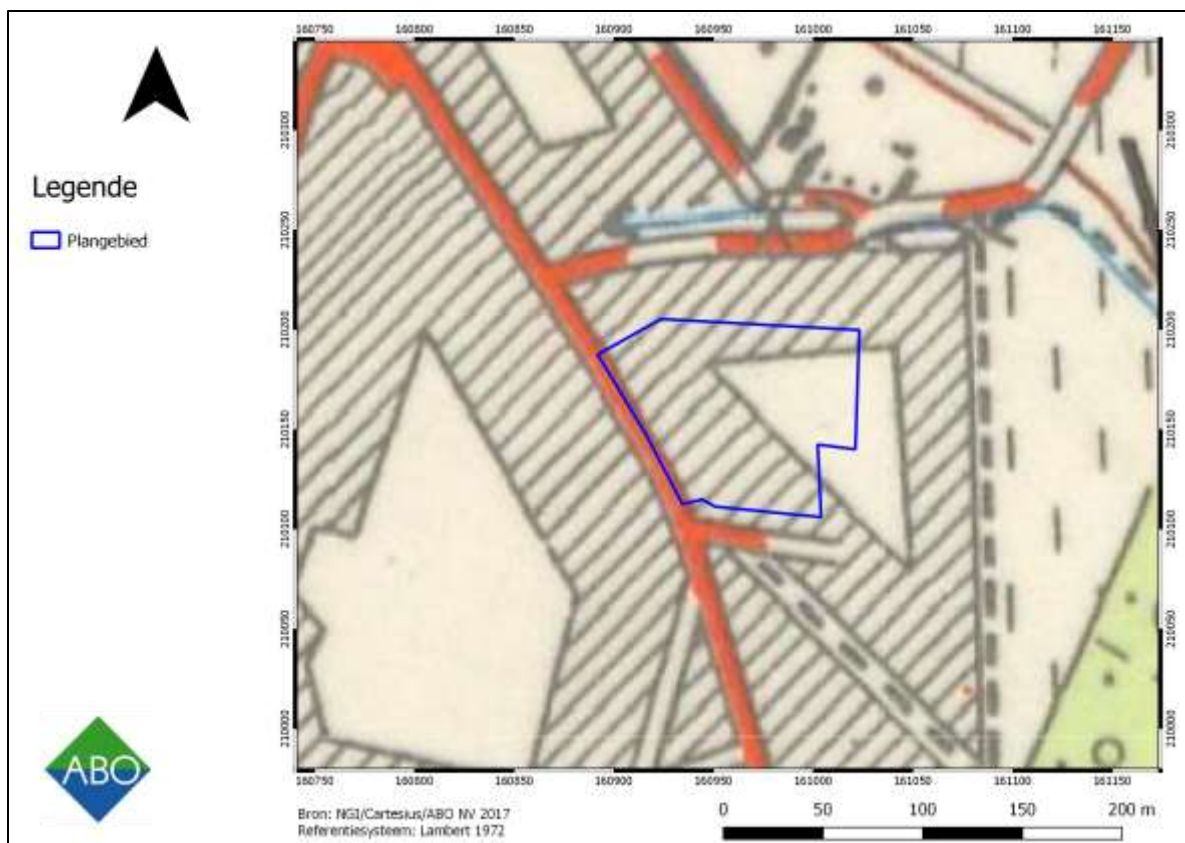
Figuur 31: Vandermaelenkaart met aanduiding van het plangebied.

4.5 RECENTE LANDSCHAPSVERANDERINGEN

Uit topografische kaarten uit het begin van de 20ste eeuw blijkt dat er ter hoogte van het plangebied in kleinere percelen verdeeld was die bij de huizen langs de weg in het westen hoorden. Uit topografische kaarten vanaf 1969 kunnen geen details met betrekking tot de evolutie van de bewoning ter hoogte van het plangebied meer worden afgeleid (fig. 33). Het gebied staat aangeduid als woonkern van de gemeente Wommelgem gekenmerkt door aaneensluitende bebouwing. Op luchtopnames van 1971 is echter te zien dat achter de gebouwen langs de straatkant een groene zone met hoge en lage vegetatie gelegen is die doorregen is met onverharde voetwegen. Het betreft in dit stadium nog steeds de tuinen van de wooneenheden langs de straatkant (fig. 34). In de jaren 1990 worden de wooneenheden gesloopt en wordt de eerste westelijke vleugel van de bestaande constructie gebouwd. De tuintjes vormen nu één groene zone. Hoewel het er niet naar uitzielt dat de indeling van deze groene zone grote veranderingen heeft ondergaan, kan een structurele aanleg van deze zone niet uitgesloten worden (fig. 35). Vanaf de jaren 2000 is de huidige constructie in zijn bestaande vorm verwezenlijkt en is er een zuidelijke vleugel toegevoegd (fig. 36). In de daaropvolgende jaren tot recent blijft de situatie grotendeels ongewijzigd. Enkel in het noorden wordt de brandweertoegang aangelegd (fig. 36–40)^{xxvi}.

Figuur 32: Topografische kaart van België uit 1904-1939 met aanduiding van het plangebied.

Figuur 33: Topografische kaart van België uit 1969-1981 met aanduiding van het plangebied

Figuur 34: Orthofotomozaïek uit 1971 (kleinschalige zomeropnamen, zwart-wit) met aanduiding van het plangebied

Figuur 35: Orthofotomozaïek uit 1979-1990 (kleinschalige zomeropnamen, kleur) met aanduiding van het plangebied.

Figuur 36: Orthofotomozaïek uit 2000-2003 (kleinschalig winteropnamen, kleur) met aanduiding van het plangebied.

Figuur 37: Orthofotomozaïek uit 2013-2015 (grootschalige winteropnamen, kleur) met aanduiding van het plangebied

Figuur 38: Orthofotomozaïek uit 2017 (grootschalige winteropnamen, kleur) met aanduiding van het plangebied.

5 BESLUIT

5.1 INTERPRETATIE EN DATERING

Op basis van de landschappelijke, archeologische en historische gegevens kan een inschatting gemaakt worden van de aard en ouderdom van het archeologische potentieel ter hoogte van het plangebied.

Het plangebied bevindt zich volledig buiten een voorlopig of tijdelijk beschermde archeologische site als ook buiten een vastgestelde archeologische zone op de overgangszone tussen de Boomse Cuesta in het zuiden en de Vallei van de Grote Schijn in het noorden. Tevens ligt het plangebied in een zone tussen de noordelijke en oostelijke uitlopers van de paleolandschap van de Vlaamse Vallei. De locatie op een droge hogere plaats in de nabijheid van natte laagten vormt een aantrekkelijk landschap voor prehistorische occupatie uit diverse perioden van de steentijd. Er zijn echter thans weinig vindplaatsen gekend in de regio, wat niet wil zeggen dat er geen of weinig menselijke aanwezigheid was tijdens deze perioden.

Ook sporen uit de bronstijd zijn schaars. Vaak betreft het geïsoleerde vondsten die mogelijk verband houden met grafheuvels. Archeologische resten in de omgeving bevestigen een nederzetting uit de IJzertijd ter hoogte van de KMO-zone in het noorden van de gemeente. Losse aardewerkfragmenten en glazen armbanden op diverse locaties in Wommelgem bevestigen deze aanwezigheid. Op munten en hoefijzers na die werden aangetroffen omstreeks 1900 ter hoogte van het dorpscentrum, ontbreekt het aan vindplaatsen uit de Romeinse periode. Er wordt vermoed dat de heirbaan die Bavaï met Breda verbond door Wommelgem liep. De sporen in het dorpscentrum zouden mogelijk getuigen van een rustplaats langs deze weg, maar deze interpretatie is onzeker.

Uit de middeleeuwen zijn een aantal vondsten gekend. Het betreft vondstenconcentraties van glas, aardewerk en metaal in het westen van Wommelgem, wat zou kunnen wijzen op een Merovingisch grafveld. De gunstige ondergrond voor landbouwactiviteiten maakte deze streek waarschijnlijk zeer interessant. Er wordt dan ook vermoed dat deze middeleeuwse relictten teruggaan tot een Frankische nederzetting gesticht omstreeks de val van het West-Romeinse Rijk in de 5de eeuw. De locatie van deze nederzetting is echter thans niet bekend.

De recente geschiedenis van Wommelgem is dat van een landbouwgemeenschap in een rurale context. De regio was vanaf de 13de eeuw langdurig in handen van dezelfde familie, maar werd in de 16de eeuw geteisterd door militaire acties. Zo werd de woonkern van Wommelgem vernield door de Hollandse troepen tijdens het Beleg van Antwerpen. Waarschijnlijk had ook het Kasteel van Selsaete geleden onder deze onrusten. De oudste relictten van het gebouw dateren uit de 16de eeuw, wat doet vermoeden dat het in die tijd werd herbouwd. Het eerste kasteel dateerde namelijk uit de 13de eeuw.

Op historische kaarten bevindt het plangebied zich stevast langs de zuidoostelijke toegangsweg van het dorpscentrum van Wommelgem. Aanvankelijk is bebouwing langs deze weg beperkt maar in de loop der jaren breidde deze uit, waardoor op het plangebied langs de straatkant gebouwen werden opgetrokken. Ter hoogte van de toekomstige oostelijke vleugel stond al die tijd niets. Het was akkerland dat dan later werd geïncorporeerd in de uitdienende bebouwing als tuin en groene zone. Ook in de laatste 40 jaar is er weinig veranderd met betrekking tot de zone voor de nieuwbouw.

5.2 INSCHATTING POTENTIEEL TOT KENNISVERMEERDERING

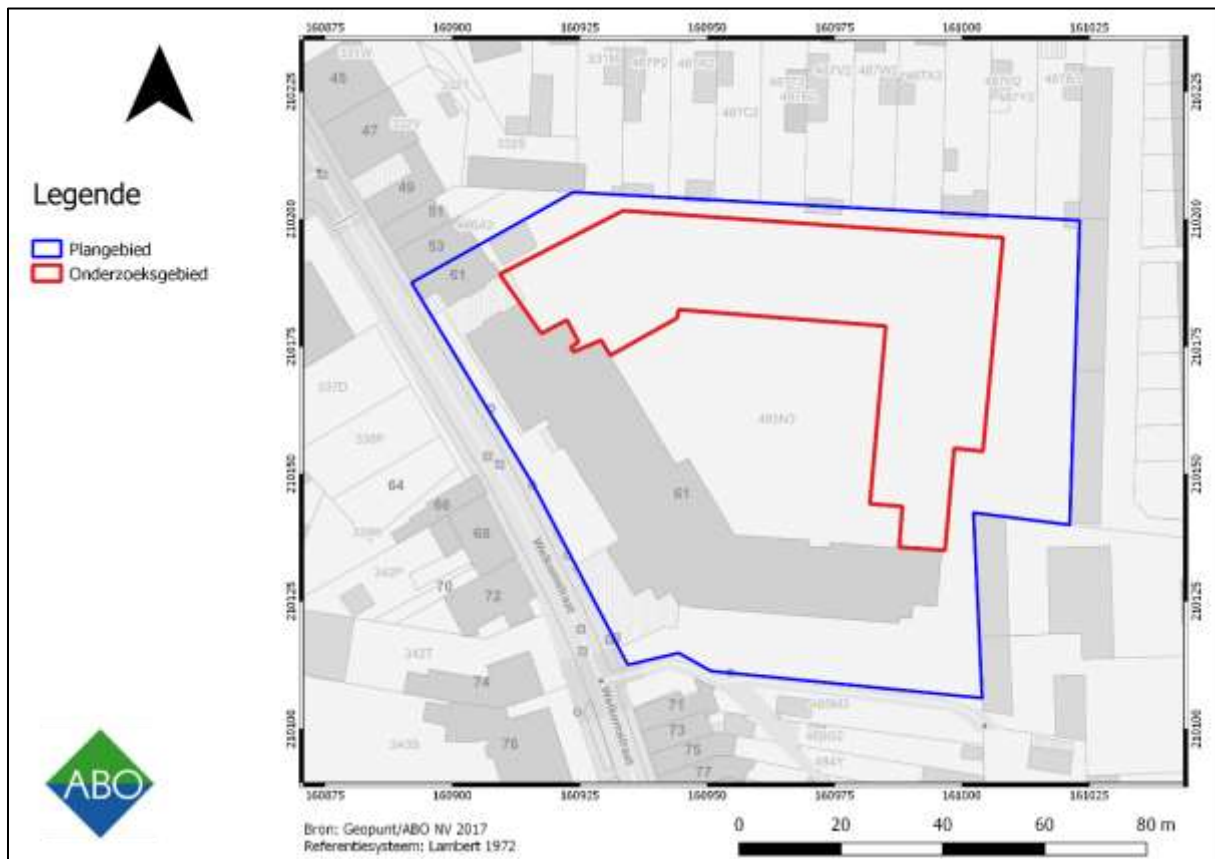
Het potentieel tot kennisvermeerdering bestaat vooral uit het aantreffen van resten die getuigen van menselijke aanwezigheid uit de ijzertijd en de middeleeuwen. Resten uit de steentijd zouden ook ter hoogte van het plangebied kunnen worden verwacht. Boringen geven echter aan dat de kans op het aantreffen van *in-situ* steentijd artefactensites klein is. Tot slot kan het aantreffen van resten uit de bronstijd, de Romeinse periode en de Nieuwe tijd niet worden uitgesloten.

Dit wordt gebaseerd op de onderstaande argumenten:

1. Een Romeinse heirbaan zou door het centrum van Wommelgem hebben gelopen. Er zijn thans weinig vondsten die deze hypothese ondersteunen. Omwille van de locatie van het plangebied nabij het centrum van Wommelgem kan desondanks een Romeinse aanwezigheid niet worden uitgesloten. De afwezigheid van archeologische resten is nog geen afdoend bewijs dat deze menselijke aanwezigheid geheel zou ontbreken.
2. Het plangebied ligt direct ten zuidoosten van de historische woonkern van Wommelgem langs de zuidoostelijke toegangsbaan en ten noordwesten van het Kasteel van Selsaete waarvan de initiële bouw zou teruggaan tot de 13de eeuw.
3. Het leeuwendeel van de CAI-locaties suggereren een intense menselijke aanwezigheid tijdens de IJzertijd, die kan gegroeid zijn uit een meer kleinschalige bewoning tijdens de late bronstijd. De toenmalige nederzetting lag hoogstwaarschijnlijk in het noorden van de huidige gemeente Wommelgem in de KMO-zone langs de E313. Losse vondsten en vondstenconcentraties van aardewerk en glas uit deze periode komen echter ook elders in de gemeente voor. Bovendien is het niet mogelijk om in te schatten waar menselijke bewoning voorkwam voor perioden die dateren van voor historisch kartering.
4. De locatie van het plangebied op een overgangszone van de droge, hoger gelegen noordelijke flank van de Boomse Cuesta naar de natte laagten van de Vallei van de Grote Schijn was zeer aantrekkelijk voor menselijke occupatie uit de steentijd. Meer nog, de Quartairsequentie net naast het plangebied omvat fluviatiele afzettingen uit het laat-Pleistoceen, wat op een oude aanwezigheid van stromend water nabij het plangebied wijst.
5. Het milieuhygiënisch booronderzoek ter hoogte van de toekomstige locatie van de oostelijke vleugel gaf aan de Podzol B-horizont slechts fragmentair bewaard is en archeologische resten kunnen vervat zitten in de A(p)-horizonten. De kans op het aantreffen van een *in-situ* steentijd artefactensite is bijgevolg klein.
6. Op historisch kaartmateriaal is te zien dat er ter hoogte van de locatie van de nieuwbouw in het oosten van het plangebied sinds de tweede helft van de 18de eeuw geen gebouwen hebben gestaan, maar dat het plangebied in deze zone steeds onder akkerland, grasland en tuin heeft gelegen.
7. De nieuwbouw omvat de aanleg van funderingsputten tot op 1,20m-MV, een vloerplaat tot op 0,60m-MV, een kelder tot op 4,50m-MV, een kruipkelder tot op 2,10m-MV, nutsvoorzieningen en riolering tot op 3,90m-MV en een infiltratiebekken op 1,6m-MV. Verder worden ook een aantal behandelingstoestellen aangelegd waarvan de diepte thans niet bekend is maar gezien de inhoud van 7.500–10.000l waarschijnlijk een diepe ingreep in de bodem zullen inhouden.

Op basis van de bovenstaande argumenten wordt besloten dat het potentieel tot kennisvermeerdering inzake menselijke aanwezigheid tijdens de ijzertijd tot middeleeuwen hoog is. Aangezien de geplande

werkzaamheden met betrekking tot de bouw van de oostelijke vleugel van het woonzorgcentrum het bodemarchief riskeren te verstoren, wordt dan ook bijkomend vooronderzoek geadviseerd voor de toekomstige locatie van de oostelijke vleugel inclusief de locatie van de nutsvoorzieningen, rioleringen en het waterbekken. Aangezien de verwachting op basis van het uitgevoerde bureauonderzoek op het aantreffen van resten uit de metaaltijden tot en met de nieuwe tijd hoger wordt ingeschat dan het aantreffen van resten uit de steentijd, wordt proefsleuvenonderzoek aanbevolen. Deze methode heeft tot doel heeft uitspraken te doen over de archeologische waarde van de totaliteit van het terrein door een beperkt, statistisch representatief deel van het terrein op te graven. Proefputten kunnen worden aangelegd indien er onvoldoende zicht zou bestaan op de verticale stratigrafische opbouw. Aangezien er verharding ligt in het westelijke deel van de locatie van de oostelijke vleugel wordt voorgesteld om het voorgeschreven onderzoek in uitgesteld traject uit te voeren.

Figuur 39: GRB met aanduiding van het plangebied, het onderzoeksgebied en de bufferzone (5m).

6 SAMENVATTING

In het kader van het geplande werkzaamheden voor de bouw van een nieuwe oostelijke vleugel voor het woonzorgcentrum “Hof ten Dorpe”, waarbij een infiltratiebekken, nutsvoorzieningen, riolering en behandelingstoestellen worden voorzien, aan de Welkomstraat 61 te Wommelgem (Antwerpen) werd door ABO NV een bureaustudie uitgevoerd dat het archeologisch potentieel van het bodemarchief evalueerde. De diepte van de ingreep geassocieerd met de bovengenoemde werken bedragen 0,60m-MV voor de verharding, 1,60m-MV voor het waterbekken en tot 4,50m-MV voor de nutsvoorzieningen en riolering. De diepte van de behandelingstoestellen is zelfs niet nader bekend maar aan de hand van de diepte van de rioleringen en de grote inhoud wordt vermoed dat ook deze toestellen een diepe aanlegput vragen. Op basis van de bureaustudie werd geoordeeld dat er een hoog potentieel is op het aantreffen van resten die getuigen menselijke aanwezigheid uit de ijzertijd en de middeleeuwen. De gunstige landschappelijk ligging zou ook een matig kans op het aantreffen van resten uit de Steentijd suggereren. Boringen gaven echter aan dat de B-horizont zeer fragmentair bewaard is, waardoor de kans op het aantreffen van *in-situ* steentijd artefactensites klein is. Hoewel resten uit de bronstijd, Romeinse periode en Nieuwe tijd thans grotendeels ontbreken, kan menselijke aanwezigheid tijdens deze perioden toch niet worden uitgesloten. Topografische kaarten en luchtopnames bevestigen dat de locatie van de oostelijke vleugel van het woonzorgcentrum sinds de tweede helft van de 18de eeuw onbebouwd was en achtereenvolgens onder akker- en grasland lag. De aanleg van de verharding van de bandweerdoorgang kan voor enige verstoring gezorgd hebben. Er wordt desondanks geoordeeld dat bijkomend archeologisch onderzoek nodig is voor de locatie van de nieuwbouw door middel van proefsleuvenonderzoek.

7 BIBLIOGRAFIE

Amand, Kendrik. 2017. Technisch verslag i.k.v. grondverzet. Welkomstraat 61 te Wommelgem. WZC Hof ten Dorpe. ABO NV, Hasselt (geraadpleegd 27/08/2017).

Broothaers, L. 1996. Geologie van Vlaanderen. 1996. Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap. Afdeling Natuurlijke Rijkdommen en Energie. In: Gullentops, F., Wouters, L., (eds.) Delfstoffen in Vlaanderen. Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap. Afdeling Natuurlijke Rijkdommen en Energie, Brussel.

CadGIS 2017. Kadasterkaarten [online], http://ccff-test1.minfin.be/cadgisweb/?local=nl_BE (geraadpleegd op 26/09/2017).

Centrale Archeologische Inventaris 2017 [Online] (geraadpleegd 27/09/2017).

Claesen J. & Devroe A. 2011: Archeologische prospectie met ingreep in de bodem. Wommelgem-Koralenhoeve 35, Archeobo-rapport 2011/01.

Clerbaut, T., Heirbaut, E., 2017. Vooronderzoek Wommelgem Brieleke. Archeologienota. Verslag van Resultaten en Programma van Maatregelen. [Online] <https://id.erfgoed.net/archeologie/archeologienotas/4028> (geraadpleegd op 16/10/2017).

Cryns, J., Laloo, P., 2017. Wommelgem – Serrecomplex Pietingbaan. Archeologinota. Verslag van Resultaten en Programma van Maatregelen [Online] <https://id.erfgoed.net/archeologie/archeologienotas/3169> (geraadpleegd op 16/10/2017).

De Raymaeker, A., 2017. Vooronderzoek Wommelgem Sint-Damiaanstraat. Archeologienota. Verslag van Resultaten en Programma van Maatregelen. [Online] <https://id.erfgoed.net/archeologie/archeologienotas/1117> (geraadpleegd op 16/10/2017))

DHNV II, standaard producten 2017. <https://overheid.vlaanderen.be/DHM-DHNV-II-standaard-producten> (geraadpleegd 26/10/2017)

DOV Vlaanderen Bodemverkenner 2017: Topografische kaarten [online], <https://www.dov.vlaanderen.be> (geraadpleegd op 27/09/2017).

Geoportaal Vlaanderen 2017. Inventarissen (Bouwkundig, landschapsatlas, gebieden zonder archeologie) [Online] <https://geo.onroenderfgoed.be/> (geraadpleegd op 27/09/2017)

Geopunt Vlaanderen 2017. Basiskaarten (Luchtfoto 1971, 1970-1990, 2000-2003, 2005-2007, 2008-2011, 2012, 2013-2015, 2016, 2017, GRB, Gewestplan) [Online] <http://www.geopunt.be/kaart> (geraadpleegd op 27/09/2017).

Geopunt Vlaanderen 2017. Bodem kaarten (Bodemtypes, Bodemgebruik, Bodemerosie, WRB Soil Units, Tertiaire formaties, Quartaire formaties) [Online] <http://www.geopunt.be/kaart> (geraadpleegd op 26/09/2017).

Geopunt Vlaanderen 2017. Historische kaarten (Ferraris, Atlas van Buurtwegen, Vandermaelen, Popp) [Online], <http://www.geopunt.be/kaart> (geraadpleegd op 26/09/2017).

Geschiedenis Wommelgem 2017 Gemeente Wommelgem [Online] <http://www.wommelgem.be/product.aspx?id=1099> (geraadpleegd op 27/09/2017).

Geschiedenis Wommelgem 2017 Wommelgemse Heemkundige kring “De Kaeck” [Online] <http://www.dekaeck.be/?q=node/34> (geraadpleegd op 27/09/2017).

Inventaris Onroerend Erfgoed 2017. Wommelgem [Online] <https://inventaris.onroenderfgoed.be/erfgoedobjecten/120706> (geraadpleegd op 27/09/2017)

Jacobs P., Polfliet T., De Ceukelaire M., Moerkerke G., 2010. Kaartblad 15 Antwerpen. Toelichtingen bij de geologische kaart van België – Vlaams gewest. Ministerie van de Vlaamse gemeenschap, afdeling Natuurlijke Rijkdommen en Energie, Brussel.

Kaszas, G. 2017. Vooronderzoek Schilde Het Grote Schijn Schilde.. Archeologienota. Verslag van Resultaten en Programma van Maatregelen. [Online] <https://id.erfgoed.net/archeologie/archeologienotas/4117> (geraadpleegd op 16/10/2017).

Molenecho's 2017 [Online] <http://www.molenechos.org/> (geraadpleegd op 27/10/2017).

Nationaal Geografisch Instituut (NGI) 2017. Topografische kaart (1:10.000), Topografische kaart 1904, 1939, 1969 [Online] www.ngi.be (geraadpleegd op 27/09/2017)

Schiltz, M., Vandenberghe, N., Gullentops, F., 1993. Kaartblad 16 Lier. Toelichting bij de Quartairgeologische Kaart van België – Vlaams gewest. Ministerie van de Vlaamse gemeenschap, afdeling Natuurlijke Rijkdommen en Energie, Brussel.

Van de Konijnenburg, R., 2017. Vooronderzoek Wommelgem Kasteelstraat 33-35. Archeologienota. Verslag van Resultaten en Programma van Maatregelen. [Online] <https://id.erfgoed.net/archeologie/archeologienotas/4890> (geraadpleegd op 16/10/2017))

Van Ranst E., Sys C., 2000, Eenduidige legende voor de digitale bodemkaarten van Vlaanderen (Schaal 1:20 000), Laboratorium voor bodemkunde, Universiteit Gent, Gent.

Vansweevelt, J. 2017. Vooronderzoek Antwerpen Park Groot Schijn woonwagenterrein. Archeologienota. Verslag van Resultaten en Programma van Maatregelen. [Online] <https://id.erfgoed.net/archeologie/archeologienotas/3123> (geraadpleegd op 16/10/2017).

Vansweevelt, J. 2017. Vooronderzoek Antwerpen Ruggeveld, park fase 2. Archeologienota. Verslag van Resultaten en Programma van Maatregelen. [Online] <https://id.erfgoed.net/archeologie/archeologienotas/4539> (geraadpleegd op 16/10/2017).

8 KWALITEITSCONTROLE EN ONDERTEKENING

Naam	Functie	Handtekening	Datum
Patrick Hambach	Director		28/11/2017
Toon Moeskops	Business Unit Manager		28/11/2017
Jan Coenaerts	Archeoloog/ Kwaliteitsverantwoordelijke		28/11/2017
Anouk Van der Kelen	Archeoloog/ Kwaliteitsverantwoordelijke		28/11/2017

-
- ⁱ Inventaris Onroerend Erfgoed 2017. Wommelgem
- ⁱⁱ DHMV II, standaard producten 2017
- ⁱⁱⁱ Geopunt Vlaanderen 2017; Jacobs P., Polfliet T., De Ceukelaire M., Moerkerke G., 2010; Schiltz, M., Vandenberghe, N., Gullentops, F., 1993; Van Ranst E., Sys C., 2000.
- ^{iv} Geopunt Vlaanderen 2017; Jacobs P., Polfliet T., De Ceukelaire M., Moerkerke G., 2010; Schiltz, M., Vandenberghe, N., Gullentops, F., 1993; Van Ranst E., Sys C., 2000.
- ^v Amand, Kendrik. 2017.
- ^{vi} Geopunt Vlaanderen 2017; Broothaers, L. 1996. Jacobs P., Polfliet T., De Ceukelaire M., Moerkerke G., 2010; Schiltz, M., Vandenberghe, N., Gullentops, F., 1993.
- ^{vii} Geopunt Vlaanderen 2017; Broothaers, L. 1996. Jacobs P., Polfliet T., De Ceukelaire M., Moerkerke G., 2010; Schiltz, M., Vandenberghe, N., Gullentops, F., 1993.
- ^{viii} Geopunt Vlaanderen 2017; Broothaers, L. 1996. Jacobs P., Polfliet T., De Ceukelaire M., Moerkerke G., 2010; Schiltz, M., Vandenberghe, N., Gullentops, F., 1993.
- ^{ix} Geopunt Vlaanderen 2017; Broothaers, L. 1996. Jacobs P., Polfliet T., De Ceukelaire M., Moerkerke G., 2010; Schiltz, M., Vandenberghe, N., Gullentops, F., 1993..
- ^x Geopunt Vlaanderen 2017.
- ^{xi} Geopunt Vlaanderen 2017.
- ^{xii} <http://www.wommelgem.be/product.aspx?id=1099>; <http://www.dekaeck.be/?q=node/34>; <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/120706>; Claesen J. & Devroe A. 2011; Clerbaut, T., Heirbaut, E., 2017; Cryns, J., Laloo, P., 2017; De Raymaeker, A., 2017; Kaszas, G. 2017; Van de Konijnenburg, R., 2017; Vansweevelt, J. 2017a/b.
- ^{xiii} Geoportaal 2017
- ^{xiv} Geoportaal 2017; <https://inventaris.onroerenderfgoed.be>
- ^{xv} Geoportaal 2017; <https://inventaris.onroerenderfgoed.be>.
- ^{xvi} CAI 2017; Claesen J. & Devroe A. 2011
- ^{xvii} Claesen J. & Devroe A. 2011; Clerbaut, T., Heirbaut, E., 2017; Cryns, J., Laloo, P., 2017; De Raymaeker, A., 2017; Kaszas, G. 2017; Van de Konijnenburg, R., 2017; Vansweevelt, J. 2017a/b
- ^{xviii} CAI 2017
- ^{xix} CAI 2017; DHMV II, standaard producten 2017.
- ^{xx} Molenecho's 2017 (<http://www.molenechos.org/>)
- ^{xxi} Geopunt 2017
- ^{xxii} Geopunt 2017
- ^{xxiii} Geopunt 2017
- ^{xxiv} Geopunt 2017
- ^{xxv} Geopunt 2017
- ^{xxvi} Geopunt 2017; NGI 2017; Cartesius 2017